

Zarys dziejów klucza dóbr homolskich. Miasto Duszniki (Reinerz). Od powstania do uzyskania statusu miasta królewskiego

Wstęp

Niniejsza praca jest próbą przedstawienia dostępnej wiedzy historycznej dotyczącej zachodniej części ziemi kłodzkiej, która nie może poszczycić się bogactwem zachowanych zapisów źródłowych. Chodzi o obszar powstałego w XIV wieku majątku feudalnego, którego rdzeniem była siedziba rycerska na wzgórzu o historycznej nazwie Homole (obecnie Gomoła). Od niego pochodzi nazwa majątku powszechnie stosowana w języku niemieckim – *Hummelherrschaft*, oraz w języku czeskim – *Panství Homole*.

W pracy zaprezentowano zarys procesu przemian politycznych, społecznych i gospodarczych zachodzących na ziemi kłodzkiej, które odegrały ważną rolę w rozwoju klucza dóbr homolskich. Ze szczególną uwagą potraktowano wątek kształtowania się w obszarze Kłodzka systemu prawa lennego, stanowiącego w Czechach za panowania pierwszych Luksemburgów modelowe rozwiązanie zarządzania domeną monarszą, które w formie skodyfikowanego prawa ziemskiego (konstytucji) pn. *Maiestas Carolina* Karol IV Luksemburg próbował wprowadzić – jednak bez powodzenia – na całym obszarze Królestwa.

W treści publikacji zostali wymienieni wszyscy, znani z różnych dokumentów, główni gospodarze zamku lub majątku na przestrzeni ponad 200 lat jego istnienia. Przedstawiono również mechanizm obejmowania przez nich posiadłości, związany pierwotnie z kolonizacją tego obszaru, a później, po wycofaniu koncepcji *Maiestas Carolina*, z powszechnie stosowaną w Królestwie Czech polityką zastawiania i wydzielania dóbr lennych. Uwypuklono również jeden z czynników determinujących specyficzny dla ziemi kłodzkiej system funkcjonowania własności gruntów, tzw. wolnych majątków sędziowskich, których właściciele do początku XVII wieku tworzyli trzeci w hierarchii ważności, po wyższej szlachcie i rycerzach, stan społeczny.

W ślad za tym została pokazana ścieżka rozwoju XIII-wiecznej małej osady górniczej Dušníki, aż do momentu ukształtowania się struktury samorządu miejskiego w „mieście królewskim” Duszniki (Reinerz), w modelu administracyjnym Królestwa Czech obowiązującym pod koniec XVII wieku.

Przedstawienie wiarygodnego obrazu wydarzeń z okresu istnienia siedziby rycerskiej i majątku Homole, chociaż trudne, staje się możliwe. Sprzyja temu dostęp

do coraz większej liczby przetworzonych cyfrowo dokumentów źródłowych oraz poszerzająca się baza opracowań z okresu średniowiecza, blisko związanych z tym tematem. Szczególnie pomocne są w tym względzie prace czeskich historyków, które uzupełniają treści zawarte w historycznych opracowaniach niemieckich i polskich autorów.

W tym miejscu pragnę serdecznie podziękować osobom, które pomogły mi w realizacji mojego opracowania. Dziękuję Pani Irenie Klimaszewskiej za pomoc przy korzystaniu z zasobów bibliotecznych Muzeum Ziemi Kłodzkiej, Panu dr. Maciejowi Szymczykowi za udostępnienie tej pracy czytelnikom. Jestem także bardzo wdzięczny Panu Zdenkowi Kučerze za zezwolenie na publikację wybranych fragmentów map historycznych.

1. Uwarunkowania geopolityczne towarzyszące utworzeniu siedziby rycerskiej na Homolu

Jeden z pierwszych zapisów dotyczący omawianej krainy prezentuje organizację grodową w Kłodzku z końca X wieku. Wspomina o tym kronikarz czeski Kosmas¹. Inne zapisy odnoszą się do szlaku komunikacyjnego, którym w pogoni za wojskami cesarza rzymskiego Henryka II miały podążać hufce Bolesława Chrobrego. Wspomina o tym w swojej kronice niemiecki dziejopisarz okresu średniowiecza Thietmar, biskup Merseburga (975-1018), przy okazji opisu porażki niemieckiego monarchy podczas oblężeniu grodu Niemcza w 1017 roku². Trakt ten miał być wykorzystywany później przez księcia Czech Brzetysława II, który w 1038 roku najechał na Polskę, niszcząc napotkane grody. Tą drogą ze zrujnowanego Gniezna do Pragi przewoził szczątki św. Wojciecha. Traktem, który przybrał z czasem nazwę „polskiej drogi”, z dużym prawdopodobieństwem podążał również w 1050 roku polski władca Kazimierz Odnowiciel z zamiarem odzyskania Śląska. Kosmas wspomina także o przygotowaniach pierwszego króla Czech Wratysława II do wyprawy przeciwko Polsce w 1068 roku wzdłuż wymienionego szlaku.

¹ Kosmas z Pragi (1045-1125) – kanonik praski, autor łacińskiej kroniki *Chronica Boemorum* opisującej dzieje narodu i państwa czeskiego do roku 1125. Informację Kosmasa o Castellum Kladzko z 981 roku uważa się za mało wiarygodną, jednak ta z 1093 roku nie jest już kwestionowana. Za P. Osobą, P. Chromý, Z. Kučera, *Tożsamość ziemi kłodzkiej w perspektywie historyczno-geograficznej* [w:] *Słownik nazw miejscowości Ziemi Kłodzkiej*, Wrocław – Kłodzko – Praha 2015, s. 35-36.

² W kronice Thietmara, opublikowanej w *Monumenta Germaniae Historica*, znajduje się m.in. zapis: „Bolizlavus vero in Wortizlava civitate eventum rei sollicitus expectans, cum inperatore abisse urbemque suam incolomem stare audiret, laetatur in Domino militibusque congaudet in seculo. Pedites autem illius plus quam sexcenti Boemiam clanculem petentes predamque sibi more solito inde sperantes, quem hostibus laqueum extendere, paucis excedentibus incurere”. („Równocześnie Bolesław oczekiwał z niepokojem we Wrocławiu na wynik oblężenia. Kiedy dowiedział się, że cesarz odjechał, a gród stoi nienaruszony, weselił się w Panu i brał udział w świeckiej radości swoich wojów. Z górą sześciuset jego piechurów wtargnęło potajemnie do Czech w nadziei na zwykłe łupy, lecz wpadli oni sami w sidła, które zastawili na nieprzyjaciół, tak że tylko garstka ich zdołała się ocalić”. Za M.Z. Jedlicki, *Kronika Thietmara*, Kraków 2012 (na podstawie wydania Poznań 1953), s. 209.

Okres względnego spokoju między zwaśnionymi rodami Piastów polskich i czeskich Przemyślidów nastąpił po roku 1137, gdy zawarty układ pokojowy pomiędzy Bolesławem Krzywoustym i księciem Czech Sobiesławem I przydzielił na stałe ziemię kłodzką do księstwa Przemyślidów, pozostawiając Śląsk pod władaniem Piastów. Wówczas to ziemia kłodzka stała się strefą buforową pomiędzy Śląskiem i Czechami „właściwymi”. Podporządkowana władcom Czech nadal była traktowana jako oddalony obszar przygraniczny, słabo zaludniony, ważny w wymiarze wojskowym, ale bez większego znaczenia gospodarczego³.

Jeszcze w XVII wieku Georgius Aelurius, pionier kłodzkiej literatury historycznej, opisywał tę ziemię jako leżącą między Królestwem Czech, Marchią Morawską i księstwami śląskimi, przy czym wieczorem miała być postrzegana jako kraj czeski, w południe – morawski, a o poranku – kraj śląski⁴. W swoim opisie wskazywał, że jest to kraina bardzo odległa od stolicy królestwa. Mieszkańcy Pragi mieli oceniać ten dystans na 21 mil niemieckich, podczas gdy do Ołomuńca było wówczas 18 mil, a do Wrocławia „zaledwie” 12 mil.

W drugiej połowie XIII wieku naturalną zachodnią granicę regionu, oddzielającą go od Kraju Hradeckiego i całych Czech, stanowiło pasmo Gór Orlickich i Stołowych⁵. W tym miejscu „polska droga” wspięła się na przełęcz (660 m. n.p.m.), która obecnie nosi nazwę Polskie Wrota. Nad nią górowało wzgórze, nazywane do zakończenia II wojny światowej Hummel (Homole), a po przyłączeniu do Polski w 1945 roku Gomoła (733 m. n.p.m.). Obecność przejścia dogodnego zarówno w aspekcie militarnym, jak i handlowym oraz górującego nad nim wzgórze z pewnością zadecydowała o ich roli w procesie rozwoju cywilizacyjnego okolicy.

Zasiedlenie tego obszaru wiąże się zapewne z polityką Przemysła Ottokara II (1253-1278), jednego z najbardziej ambitnych władców z dynastii Przemyślidów panującej w Czechach. To on rozpoczął nadawanie swoim rycerzom, w formie beneficjum lub też lenna, terenów ważnych pod względem strategicznym, wzdłuż granic i starych traktów królestwa⁶. Ci z kolei budowali swoje siedziby (zamki) na dogodnych wzniesieniach, skąd mogli bezpiecznie kontrolować oddane im do dyspozycji obszary domeny monarszej.

Jedną z takich osób był wierny rycerz Przemysła Ottokara II, Hron, uznawany za przedstawiciela zamożnego rodu Načericůw (Hronovicůw) i protoplastę rodu

---

³ P. Osoba, P. Chromý, Z. Kučera, *Tożsamość ziemi kłodzkiej...* [1], s. 35.

⁴ Georgius Aelurius, *Glaciographia, oder Glätzische Chronica*, Lipsk 1625, s. 134.

⁵ Za czasów panowania króla Czech Wacława II zwyczajowo wyznaczano granice grzbietami górskimi, wzdłuż linii wododziałów. Za M. Cetwiński, *Ziemia kłodzka w państwie czeskim Przemyślidów (koniec XI w.-1310 r.)* [w:] *550 let Hrabství Kladského 1459-2009*, Trutnov 2009, s. 37-38.

⁶ Przemysławowi Ottokarowi II przypisuje się utworzenie organizacji lennych wokół zamków Trutnov, Tachov, Bezděz, Kłodzko i Loket. Za K. Kowalewski, *Rycerze, włódcy, panosze, ludzie systemu lennego w średniowiecznych Czechach*, Warszawa 2009, s. 38.

Berka z Dubé⁷. Założył miasto Nachod, które wraz z przyległościami stanowiło bezpośrednie sąsiedztwo ziemi kłodzkiej. Obszar jego władzy rozciągał się na wschód, po wzgórze Homole. Nie ma jednak pewności, czy je obejmował, ani nawet czy sięgał do doliny Bystrzycy Dusznickiej. Jeden z historyków niemieckich E. Maetschke, sugerując się słowiańskimi nazwami miejscowości, wyraził pogląd, że to właśnie z tego kierunku rozpoczął się proces zasiedlania zachodniej części ziemi kłodzkiej przez czeskich Słowian⁸.

1. Fragment mapy Mikulaša Klauďyána z 1518 roku.

Na mapie widoczny odcinek „polskiej drogi” z Nachodu do Kłodzka oraz zamek Homole⁹

Bardziej czytelny obraz polityki kolonizacyjnej władców Czech wyłania się dopiero na początku XIV wieku. Za panowania Jana Luksemburskiego (1310-1346) polityka nadań ziemskich w postaci lenna nabrała charakteru strategii. Wobec sprzeciwu możnowładców czeskich, przyzwyczajonych już do posiadanych własności alodialnych przyznanych im przez ostatnich Przemysłidów¹⁰, król wykorzystał do realizacji swoich planów szlachtę niżej usytuowaną w hierarchii lub też – bardzo często – rody rycerskie spoza Królestwa Czech, w tym przede wszystkim Miśni, Łużyc, a później Śląska. Tą drogą starał się odbudować silną pozycję monarchy w zastanym dualistycznym modelu podziału władzy, w którym obok władcy poważny wpływ na politykę państwa miała czeska magnateria¹¹. Polityka Luksemburga

⁷ F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel und ihrer Nachbargebiete. Die Herrschaft Hummel bis zum Jahre 1477*, Münster 1932, s. 46; J.K. Hraše, *Dějiny Nachoda od nejstejšich dob až do bitvy na Bílé Hoře*, Nové Město nad Metují 1895, s. 19-32.

⁸ E. Maetschke, *Geschichte des Glatzer Landes vom Beginne der deutschen Besiedlung bis zu den hussitenkriegen*, „Vierteljahresschrift für Geschichte und Heimatkunde der Grafschaft Glatz” [dalej: VGHGG] VIII (1888/1889), s. 194.

⁹ *Atlas historyczny Euroregionu Glacensis*, wyd. Euroregion Pogrnicza Czech, Moraw i Ziemi Kłodzkiej 2019, s. 23.

¹⁰ Waclaw I, Przemysł Ottokar II, Waclaw II.

¹¹ K. Kowalewski, *Rycerze, włodycy, panosze...* [6], s. 31.

trafiła na podatny grunt szczególnie w tych rejonach, gdzie dynamicznie rozwijał się proces kolonizacji obszarów słabo zaludnionych, do których zaliczała się ziemia kłodzka. Jak twierdzi M. Dygo, wspomagał on przenoszenie z Zachodu nowych skodyfikowanych form życia społecznego, które „[...] łatwo się adoptowały i były odporne na czynniki zewnętrzne”¹².

Władca Czech realizował swój cel na dwa sposoby: poprzez przekazanie lenna i powiązanie w ten sposób ze swoją osobą (*feudum datum*) lub też „przekonanie” przyszłego lennika do formalnego przekazania królowi swojej własności alodialnej i ponowne przyjęcie jej w lenno (*feudum oblatum*)¹³.

Udokumentowany proces tworzenia nowej organizacji lennej na ziemi kłodzkiej rozpoczął się 4 grudnia 1325 roku, z chwilą wydania przez Jana Luksemburskiego przywileju zbiorowego dla panów lennych z Kłodzka¹⁴. W myśl zasady *feudum datum* w trzeciej dekadzie XIV wieku dobrami lennymi na tym obszarze został obdarowany miśnieński ród rycerski Panewiczów¹⁵.

2. Fragment mapy Francesco Valesio z 1640 roku.

Na mapie zaznaczony szlak handlowy z Hradec Králové do Kłodzka¹⁶

¹² M. Dygo, *Czy istniał feudalizm w Europie Środkowo-Wschodniej w Średniowieczu?*, „Kwartalnik Historyczny” 120 (2013), nr 4, s. 667-668.

¹³ K. Kowalewski, *Powstanie systemów lennych na ziemiach czeskich w średniowieczu. Feudalizm w Europie średniowiecznej i nowożytnej*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 58 (1998), s. 128-129.

¹⁴ F. Volkmer, W. Hohaus, *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, Bd. 1, Habelschwerdt 1883 [dalej: GGG, Bd. 1], s. 44-45; K. Kowalewski, *Rycerze, włodycy, panosze* [6], s. 40. Tym dokumentem król zmniejszył swoim wasalom z ziemi kłodzkiej liczbę konnych (z 40 na 30), których panowie lenni musieli wspólnie wystawić na wypadek udziału w konflikcie zbrojnym. Król wprowadził wówczas jednolity podatek (bernę) dla kłodzkich wasali w wysokości 16 groszy praskich od łana. E. Maetschke, *Geschichte des Glatzer Landes...* [8], s. 12-13.

¹⁵ W niemieckich dokumentach źródłowych tego okresu nazwisko to jest wymienione w trzech formach, jako: Panewicz, Panwicz lub von Panowicz. F. Volkmer, W. Hohaus, *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, Bd 5: *Aeltestes Glatzer Amtsbuch oder Mannrechtsverhandlungen von 1346-1390*, Habelschwerdt 1891 [GGG, Bd. 5], s. 165. W historiografii niemieckiej, począwszy od XVII wieku, von Pannwitz.

¹⁶ *Atlas historyczny Euroregionu Glacensis* [9], s. 36.

Na zachód od Homola dobra lenne wokół Nachodu jako *feudum oblatum* otrzymali z rąk Luksemburga w 1327 roku potomkowie wspomnianego już rycerza Hrona. Jeden z nich, Hynko Berka z Dubé, w latach 1316-1318 nazywał siebie „panem ziemi kłodzkiej”¹⁷. Potomkowie kolejnego Hynka, zwanego Hajmanem – Hynek i Jan (Ješek)¹⁸, do 1360 roku rządili majątkiem wspólnie. Później dokonali podziału. Pierwszy pozostał w Nachodzie, drugi natomiast zajął majątek wokół Lewina, stając się bardzo bliskim sąsiadem Panewiczów. Jego siedziba położona była na północ od Lewina, na wzgórzu, które jeszcze w XIX wieku zwane było Hradište – obecnie nieistniejący już Gródek¹⁹.

W niemieckiej historiografii informacja o rodzinie de Panewicz pojawiła się w zapisie z 1276 roku, w którym stwierdza się, że Tyczko de Panewicz przekazał swój ogród dla fundacji margrabiego Ottona „Fromego” na rzecz klasztoru Franciszkanów w Budziszynie²⁰. Został tam przedstawiony jako syn najstarszego wówczas przedstawiciela rodu – Dietmara de Panewicz, posiadacza niewielkiego lenna w okolicach Budziszyna, w Marchii Miśnieńskiej²¹. Zdaniem T. Jurka zapisy związane z rodziną Panewiczów pojawiły się już wcześniej. Jeden z nich, o imieniu Ludwik, występował jako protonotariusz na dworze księcia legnickiego Bolesława Rogatki już w 1253 roku²².

Panewicze, którzy pojawili się na ziemi kłodzkiej, wywodzą się najprawdopodobniej z linii rodu związanej z dworem księcia żagańskiego, a później ścinawskiego – Przemka²³. Jednym z jej wybitnych przedstawicieli był Wolfram, który w 1296 roku pełnił funkcję kasztelana Szprotawy²⁴. Związany był z dworem książąt żagań-

¹⁷ Jest wzmiankowany w dokumencie z 5 stycznia 1316 roku jako świadek darowizny Teodoryka von Thenitz dla klasztoru joannitów w Kłodzku. Wspólnie z innym czeskim możnowładcą Henrykiem z Lipy walczył po stronie księcia Austrii Fryderyka przeciwko Janowi Luksemburgowi. Podporządkował się królowi Czech w 1319 roku. F. Albert, polemizując z J. Köglerem, twierdził, że pochodził on z odrębnej linii rodu Berka z Dubé, zamieszkałej we Friedlandzie. F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 55; J. Kögler, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz*, Bd. 1, wyd. F.A. Pompejus, Glatz 1836, s. 26.

¹⁸ F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 56; V. Wolf, *Český Koutek v Kladsku. Ideový a metodologický odkaz J.Š. Kubína v bádání o tzv. Českém Koutku v Kladsku*, Hradec Králové 2008, s. 19.

¹⁹ V. Wolf, *Český Koutek v Kladsku...* [18], s. 19.

²⁰ Cod. Lus 86, 117 i Codex Saxon II, I, 187, <[https://de.wikipedia.org/wiki/Pannwitz_\(Adelsgeschlecht\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Pannwitz_(Adelsgeschlecht))> [dostęp: 4 kwietnia 2019].

²¹ J. Perthes, *Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Adelligen Häuser Deutscher Uradel*, Gotha 1922, s. 646.

²² T. Jurek, *Rodzina von Pannewitz. Awans i kariera Niemców na Śląsku w XIII-XIV w.*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 45 (1990), nr 4, s. 440; W. von Zeschau, *Die Germanisierung des vormals tschechischen Glatzer Landes im 13. Und 14. Jahrhunderte und Stammeszugehörigkeit der deutschen Einwanderer*, VGHGG VII (1887/1888), s. 121.

²³ T. Jurek, *Rodzina von Pannewitz...* [22], s. 443; J. Perthes, *Gothaisches Genealogisches Taschenbuch...* [21], s. 655-656.

²⁴ T. Jurek, *Rodzina von Pannewitz...* [22], s. 443.

skich, ścinawskich, a później głogowskich. Kłodzcy Panewicze – Wolfram, Mateusz, Tyczko i Mikołaj, byli zdaniem T. Jurka jego bratankami²⁵.

Najbardziej znany z czterech braci, który podążał śladem stryja, jego imiennik Wolfram de Panewicz wystąpił w zapisach z 1322 roku jako świadek fundacji ołtarza przez Jana de Maltewicza w kościele farnym w Kłodzku²⁶. Wraz z braćmi, Mateuszem i Tyczko, został wymieniony w dokumencie z 1327 roku jako współwłaściciel dóbr wokół Krosnowic (Rengersdorf). Bracia otrzymali wówczas przywilej patronatu nad miejscowym kościołem²⁷. W 1330 roku z rąk Jana Luksemburskiego Wolfram dożywotnio pozyskał w lenno ziemię bromowską. Zarządzał majątkiem wspólnie z bratem Mateuszem.

Obecność Panewiczów na tej ziemi szybko wywołała konflikt interesów z obecnym tam już zakonem benedyktynów z Břevnova (obecnie w obrębie Pragi)²⁸. Opat Bavarus już w czerwcu 1331 roku poskarżył się u króla Jana na zaistniały stan rzeczy. Otrzymał jednak z dworu królewskiego odpowiedź, że monarcha jest związany umową z Wolframem i do czasu jego śmierci nic w tym względzie się nie zmieni. Zapewniono go jednak, że dysponowanie lennem pozostaje w gestii władcy, a tym samym może ponownie przypaść klasztorowi²⁹. Tak też się stało, ale dopiero w 1346 roku, po śmierci Wolframa³⁰. Wspomniane lenno stanowiło prawdopodobnie formę beneficjum za służbę wiernego rycerza na rzecz monarchy. W tym czasie, w latach 1332-1334, Wolfram był starostą Głogowa³¹, po przejęciu tego księstwa przez Luksemburga. W 1337 roku wziął udział w negocjacjach króla w sporze o sukcesję raciborską. W marcu tego roku wystąpił jako świadek strony królewskiej przy sprzedaży grodu Góra, której na rzecz Luksemburga dokonał książę ścinawskie Jan. W latach 1341-1345 reprezentował króla Czech jako burgrabia (starosta) Kłodzka³². Oznaczało to dla jego rodu wysoki prestiż i zaufanie na dworze królewskim.

Potwierdzeniem tego faktu była m.in. pozycja i sprawność w działaniu kolejnego z braci Panewiczów – Mikołaja, doktora decretorum, kanonika wrocławskiego,

---

²⁵ Ibidem, s. 448.

²⁶ GGG, Bd. 1 [14], s. 40.

²⁷ Ibidem, s. 48. Jan Luksemburski 22 lipca 1336 roku zrzekł się prawa patronatu nad kościołami w ziemi kłodzkiej na rzecz rycerstwa, pozostawiając w swojej pieczy jedynie świątynie w miastach królewskich: Kłodzku, Bystrzycy Kłodzkiej, Łądku i Radkowie. Ibidem, s. 59. Dla pana lennego oznaczało to możliwość wpływu na obsadę duszpasterską parafii w jego dobrach.

²⁸ F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 69. Benedyktyni z Břevnova otrzymali pierwsze nadania ziemskie w okolicy Bromowa (Police nad Metują) od Przemysła Ottokara I w 1211 roku. W 1266 roku opat benedyktyński Marcin (1253-1278) odkupił od wójta dziedzicznego Wichera całe wójtostwo Bromow za sumę 220 grzywien. Ibidem, s. 73. W 1322 roku, za czasów opata Bavarusa, mnisi z Břevnova zostali wprowadzeni do Bromowa, gdzie zamienili tamtejszą warownię w klasztor. Ibidem, s. 75.

²⁹ Ibidem, s. 75-76.

³⁰ J. Kögler, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz...* [17], s. 208.

³¹ T. Jurek, *Rodzina von Pannowitz...* [22], s. 449.

³² E. Maetschke, *Geschichte des Glatzer Landes...* [8], s. 18.

a zarazem kapelana na dworze Karola IV. W 1341 roku otrzymał on od króla Czech Jana Luksemburskiego 18 łanów³³ ziemi wokół Łomnicy i 2 łany w Nowym Waliszowie (Neuwaltersdorf). W 1346 roku został kustoszem kapituły katedry wrocławskiej. W 1347 roku z rąk Karola IV, po objęciu przez niego tronu w Czechach, otrzymał oficjalne potwierdzenie nadania wyżej wspomnianych dóbr wraz z przyzwoleniem na ich dziedziczenie przez synów Tyczki i Wolframa Panewiczów³⁴.

W związku z powyższym wydaje się zasadne twierdzenie, że w czwartej dekadzie XIV wieku to właśnie członkom tego rodu monarcha Czech przydzielił kolejne lenno w okolicach Homola. Należy jednak podkreślić, że to nadanie, w odróżnieniu od wyżej wymienionych beneficjów Wolframa czy Mikołaja, miało z góry określony cel jego wykorzystania³⁵, o którym poinformuję w kolejnym rozdziale.

Własnością lenną zarządzał kolejny z braci – Tyczko de Panewicz, który zamieszkiwał wcześniej dwór dolny (zwany także dworem Tobiasza) w Krosnowicach i w 1334 roku był wymieniany w dokumentach jako właściciel części dóbr w Żelaźnie (tzw. Saalhausgut) i Trzebieszowicach³⁶. W 1346 roku zasiadał w radzie panów lennych Kłodzka (Mannrechtsratbeisitzer)³⁷.

2 Landfried alias Homole

Siedziba rycerska na wzgórzu Gomola była nazywana zamiennie: Landfried³⁸ i Homole. W wyjaśnieniu dualizmu w stosowanym nazewnictwie determinacją wy-

³³ Wymieniona w tekście jednostka powierzchni „łan” była wówczas nazywana „hubem” lub „hufem” – odpowiednik jednego łana frankońskiego w Polsce. Na terenach podgórskich mogła to być powierzchnia do 25 ha, natomiast na obszarach nadających się do uprawy około 17 ha – odpowiednik łana flamandzkiego.

³⁴ Abt. VIII: Karl IV z 8 września 1347 roku [w:] <www.regesta-imperii.de/epublikationen.html> [dostęp: 4 kwietnia 2019]; GGG, Bd. 1 [14], s. 68-69 i 87.

³⁵ K. Kowalewski, *Rycerze, włodcy, panosze* [6], s. 12.

³⁶ ³⁵ GGG, Bd. 1 [14], s. 48.

³⁷ Zgodnie z prawem zwyczajowym mógł zasiadać w takiej radzie już wcześniej. Świadczy o tym zapis z 13 grudnia 1343 roku. Ibidem, s. 78-79. Po objęciu urzędu starosty Kłodzka przez Alberta Krenwicza (były starosta Ziębic u Bolka II Ziębickiego), od 9 listopada 1346 roku była prowadzona księga zapisów transakcji pomiędzy właścicielami dóbr lennych. GGG, Bd. 5 [15]. Krenwicz był wówczas również pierwszym panem zastawnym Kłodzka. Za F. Musil, *Vznik Manského systemu w Kladsku a jeho vývoj do doby husické*, Trutnov 1999 [Kladský Sborník 3], s. 48. Działalność takiego gremium została skodyfikowana przez króla Czech Karola Luksemburskiego 10 stycznia 1350 roku. *Privilegium a Carlo IV Imperatore Romanorum anno 1350 datum Nobilitati Glacensi super Jure Parium Curiae vulgo Mannrecht*, Abt. VIII: Karl IV [w:] <www.regesta-imperii.de/epublikationen.html> [dostęp: 4 kwietnia 2019]; GGG, Bd. 1 [14], s. 100; L. Pickel, *Privilegium a Carolo IV Imperatore Romanorum*, VGHGG II (1882/1883), s. 42-44. Rada składała się z ośmiu przedstawicieli rycerstwa ziemi kłodzkiej. Przewodniczył jej burgrabia, później starosta Kłodzka. Zbierała się ona zazwyczaj trzy razy w roku, żeby rozpatrywać ważniejsze sprawy tej grupy społecznej. W międzyczasie o wielu sprawach, w zależności od rangi problem, decydował sam burgrabia Kłodzka. Ibidem.

³⁸ Nazwa, jako „Landfrede”, pojawiła się po raz pierwszy 1 marca 1366 roku, w zapisie odnowienia fundacji ołtarza w kościele farnym w Dusznikach, o czym informuję szerzej w dalszej części opracowania.

kazał się autor obszernej monografii o majątku Homole, często tu wymieniany, F. Albert. Zdecydowanie obstawał on za pierwszeństwem i niemieckim pochodzeniem zamku Landfried oraz oddalonego o około 3 km miasteczka Reinerz, o którym mowa w dalszej części opracowania. Zbudował on swoją teorię w oparciu o charakter konstrukcji budowli, wynikający z powszechnie stosowanych wówczas niemieckich wzorców, oraz o niemieckie nazewnictwo innych zamków powstałych na przełomie XIII i XIV wieku w Czechach, na ich pograniczu i wzdłuż traktów handlowych³⁹. Wydaje się jednak, że pogodził się z tezą o słowiańskim (czeskim) pochodzeniu nazwy wzgórza, na którym powstała warownia.

Dla czeskich historyków powszechnie stosowaną nazwą było Homole. W mojej ocenie określenie Landfried należy traktować jako nazwę własną siedziby, w związku z którą zawarto umowę natury prawno-administracyjnej. Natomiast Homole – jako nazwę wzgórza stosowaną w mowie potocznej wśród mieszkańców Czech, która nawiązuje do jego kształtu i roli, jaką powinno spełniać.

F. Albert przytaczał w tym kontekście czeskie pojęcie „homolki” (pol. gomółki), odnoszące się do stożka o podstawie okręgu⁴⁰. Wymieniał także sformułowanie zawarte w słowniku czeskiego językoznawcy J. Jungmanna „homolaty” – w formie stożka. Odrzucił natomiast tezę reprezentowaną m.in. przez czeskiego historyka V. Tomka, że termin ten wywodzi się od nazwiska jednego z rodów czeskich⁴¹. Zacytował także pogląd innego niemieckiego historyka, J. Lipperta, który uważał, że wiele „homoli”, „wzgórz homolskich czy zamków” pierwotnie było przez Słowian wykorzystywanych jako miejsca pochówku, budowano też na ich wierzchołkach megality⁴².

O stożkowej formie wzniesienia, na którym później powstała warownia z charakterystycznym stołpem, wspomina także niemiecki językoznawca P. Klemenzen. Jako przykład podaje on zamek Karpień z miejscowością Łądek oraz wzgórze w okolicach Kamiennej Góry, na którym książę świdnicki Bolko I Surowy zbudował w XIII wieku drewnianą warownię. Po kolonizacji tego obszaru przez Niemców nadano mu nazwę Landeshut⁴³. Bardzo ciekawy jest też przytoczony przez Klemenzena zapis z kalendarzem zmian nazewnictwa zamku: Landfrede – 1366, Landes-Frede – 1387, Landfred – 1392, Landfried alias Homole – 1403, Landsfridt – 1408, Landesfried – 1414, castrum dietum Homoly – 1427, Homule – 1428, Homel 1477⁴⁴.

Pozwolę sobie posłużyć się przykładem z opracowania A. Titla⁴⁵, który w swoim opisie wydarzeń z 1179 roku związanych z bitwą pod Lodenicą (obecnie przedmieścia

---

³⁹ F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 100.

⁴⁰ Ibidem, s. 12.

⁴¹ Ibidem, s. 98-99.

⁴² Ibidem, s. 99.

⁴³ P. Klemenzen, *Einzelschriften zur schlesischen Geschichte*, Bd. 10, Ostdeutsche Verlagsanstalt, Breslau 1932, s. 27.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ A. Titl, *Homole u Dušnik*, Praga 1910, s. 10.

Pragi, przy autostradzie do Pilzna) przytoczył opinię czeskiego archeologa prof. Piča, w której tenże określał Homole jako wzniesienie naturalne lub sztucznie usypane z gliny, w kształcie kopca, o podstawie okręgu, na którego szczycie budowano pierwotnie drewniany obiekt obronny, zastępowany później budowlą murowaną.

3. Wzgórze Gomole i ruiny zamku Homole od strony południowo-zachodniej. Widok obecny.
Fot. C. Czerniachowicz

Pojęcie „Landfried” w tym konkretnym przypadku wiąże się prawdopodobnie z formą porozumienia między nowym królem Czech Karolem Luksemburskim a grupą kłodzkich panów lennych, tzw. manów⁴⁶, a być może również panów lennych Kraju Hradeckiego, przez majątki których przebiegały szlaki handlowe prowadzące do Kłodzka i dalej, na północ, w kierunku Wrocławia. Władca Czech, jeszcze jako administrator regionu⁴⁷, postanowił je zmodernizować w celu zapewnienia swobodnego i bezpiecznego przepływu towarów. Tego typu Landfried określał m.in.

⁴⁶ K. Kowalewski, *Rycerze, włodcy, panosze* [6], s. 61-65. Panowie lenni w tym okresie nie tworzyli odrębnego stanu. Stanowili „grupę prawną” zarządzającą w imieniu monarchy określoną domeną królewską, w której każdy z lenników dysponował różnorodnym co do wielkości i charakteru majątkiem lennym. Obok rodu Panewiczów w powyższe porozumienie byli prawdopodobnie zaangażowani także Glubosowie (von Glaubitz), których zamki Karpień i Schnallenstein (Szczerba) strzegły szlaków z Nysy do Kłodzka i z Ołomuńca do Kłodzka. Mógł w tym porozumieniu partycypować także Albert Krenwicz, jako pan zastawny Kłodzka w latach 1346-1350. Za F. Musil, *Vznik Manského systemu w Kladsku...* [37], s. 52. Nikolas Glubos i Otto Reinczko otrzymali w lenno zamek Karpień z przyległościami 14 lutego 1346 roku. Prawdopodobnie w tym okresie również Tyczko Panewicz otrzymał swoje nadanie. Za GGG, Bd. 1 [14], s. 85.

⁴⁷ Karol Luksemburski jeszcze jako margrabia Moraw przejął ziemię kłodzką w bezpośrednie administrowanie w czerwcu 1341 roku po zmarłym Bolku II, księciu ziebickim, w którego jurysdykcji Kłodzyczna pozostawała od 29 sierpnia 1336 roku.

prawo gospodarza terenu do towarzyszenia przybyszowi w czasie podróży na obszarze jego jurysdykcji. Do tego dochodziły konkretne zadania: dbałość o stan drogi, przepustów, mostów, ochrona karawan kupieckich, pobór opłat celnych, mytniczych lub zwolnienie z nich⁴⁸. Poprzez analogię do studiów nad siecią dróg na Śląsku i w Wielkopolsce⁴⁹ należy przyjąć, iż tego typu regale królewskie mogło być w tym przypadku jednoznaczne ze stosowaniem przymusu drogowego dla transportu towarów tym szlakiem, pod groźbą konfiskaty lub sankcji karnych w przypadku jego omijania. F. Albert wymienił cztery punkty poboru opłat celnych na tym odcinku „polskiej drogi”: Nachod, Homole, Kłodzko i Ząbkowice Śląskie⁵⁰. J. Nowakowa wspomina w swojej pracy: Nachod, Bardo i Ząbkowice Śląskie⁵¹. W mojej ocenie źródła przytoczone w dalszej części opracowania pozwalają na dołączenie do tej listy także Kłodzka i Homola.

Obok wspomnianego regale celnego umowa mogła zawierać także zapisy dotyczące regale górniczego⁵², z uwagi na aktywną działalność górniczą na tym terenie, której sprzyjała fala kolonizacji z Zachodu⁵³. Władca mógł nadać tutaj określone uprawnienia (przywileje) do działania w jego imieniu. Prawdopodobnie nowy pan lenny Tyczko de Panewicz miał realizować powyższe powinności na wyznaczonym obszarze domeny monarszej.

Do tej pory nie odnaleziono zapisu źródłowego takiego porozumienia, niemniej jednak zbieżność niektórych faktów może skłaniać do konkluzji, iż omawiane miejsce urosło do rangi symbolu tego wydarzenia po wstąpieniu Karola Luksemburskiego na tron, gdy na przełomie 1346/1347 roku starał się on na nowo uporządkować sprawę w domenie monarszej w tym regionie.

---

⁴⁸ Wymieniony porządek prawny bazował na konstytucji cesarza Fryderyka II, wydanej w Moguncji 15 sierpnia 1235 roku (Konstytucja Moguncka), obowiązującej praktycznie do schyłku Świętego Cesarstwa Rzymskiego. Zawierane wówczas tzw. porozumienia o pokoju ziemskim (Landfriedy) miały zapewniać ustanowiony wewnętrzny porządek w państwie i zapobiegać polityce dochodzenia prywatnych roszczeń przy użyciu siły.

⁴⁹ J. Nowakowa, *Rozmieszczenie komór celnych i przebieg dróg handlowych na Śląsku do końca XIV w.*, Wrocław 1951, s. 21-22; S. Weymann, *Ze studiów nad zagadnieniem dróg w Wielkopolsce od X do XVIII w.*, „Przegląd Zachodni” 1953, nr 6-8, s. 202.

⁵⁰ F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 32.

⁵¹ J. Nowakowa, *Rozmieszczenie komór celnych...* [49], s. 69-72. Wymienia ona także komorę celną w Międzyzlesiu (zamek Szczerba) z 1358 roku. Na dołączonej do jej opracowania mapie jest także uwzględniona komora celna w Krutvald (w pobliżu zamku Karpień). Ibidem, s. 73.

⁵² W Czechach obowiązywał wówczas kodeks górniczy wprowadzony przez Wacława II w 1300 roku. Zawierał on zapis istotny dla władcy: „panujący jest właścicielem wszystkich płodów górniczych”. Za F. Skibiński, *Regale górnicze we wczesnym średniowieczu na Zachodzie i w Polsce*, „Przegląd Historyczny” 28 (1929), z. 2, s. 16-17. <www.bazhum.muzhp.pl> [dostęp: 3 października 2020].

⁵³ Pozyskiwanie żelaza i handel nim w obszarze Homola i Dusznik stanowiły jedną z podstaw utrzymania lokalnego społeczeństwa do XVII wieku. Za H. Kammermayer, *Herzog von Bayern, konfirmierter Erzbischof von Salzburg, als Pfand- und Landesherr der Gafschaft Glatz (1549-1560)*, Monachium 2018, s. 171.

Zamek Landfried na wzgórzu Homole, oprócz punktu poboru opłat celnych, był także punktem granicznym dwóch odrębnych organizacji lennych. Na wschodzie bowiem rozwijała się dynamicznie kolonizacja niemiecka z przeniesionym z zachodniej Europy modelem organizacyjnym życia społecznego, natomiast w kierunku zachodnim rozciągały się obszary zdominowane przez ludność czeskojęzyczną, pozostającą w sferze wpływów hradeckiego prawa ziemskiego.

Siedziba rycerska Landfried (Homole) powstała prawdopodobnie w miejscu pierwotnie drewnianego, a później murowanego wojskowego obiektu wczesnego ostrzegania, strażnicy, dobrze widocznego dla załóg wojskowych zamków w Nachodzie (około 13 km w prostej linii), w Kłodzku (około 20 km w prostej linii) i na zamku Karpień (około 40 km w prostej linii). W pełni podzielam jednak pogląd K. Jaworskiego, wyrażony w jego pracy na temat Homola⁵⁴, wzywający do wstrzymania się z ocenami dotyczącymi zagospodarowania obiektu już w XI-XII wieku do czasu przeprowadzenia rzetelnych prac archeologicznych. Dotychczasowe działania w tym zakresie, prowadzone w 1962 roku przez zespół K. Eysymonta, określają czas powstania zachowanego na wzgórzu fragmentu stołpu (wieży) oraz odkrytego przez archeologów pomieszczenia piwicznego na przełom XIII/XIV wieku⁵⁵. Pozwala to wysunąć tezę, że do budowy nowej siedziby pana lennego Tyczko Panewicza wykorzystano już istniejące elementy infrastruktury. O innych obiektach im towarzyszących nie ma żadnej informacji. Na podstawie opisanej w dalszej części opracowania fundacji ołtarza Najświętszej Maryi Panny w Dusznikach, można jedynie założyć, że na zamku powinna znajdować się wówczas kaplica.

4. Ruiny wieży z przełomu XIII/XIV wieku od strony północno-zachodniej.
Widok obecny. Fot. C. Czerniachowicz

⁵⁴ K. Jaworski, *Castrum Landfried alias Homole [w:] Pielgrzymy '88. Informator krajoznawczy XXXIII Ogólnopolskiego Rajdu Sudeckiego*, Wrocław 1988, s. 13.

⁵⁵ K. Eysymontt, *Zamek Homole. Sprawozdanie z wykopalisk w 1962 r.*, „Rocznik Ziemi Kłodzkiej” 6 (1963), s. 107-108.

Budowa siedziby, która z czasem zaczęła pełnić funkcję centrum administracyjnego lenna Panewiczów, miała swoje uzasadnienie. Było nim obowiązujące wówczas postrzeganie własności lennej z zamkiem jako wyżej usytuowanej w hierarchii własności feudalnej, traktowanej jako *feudum nobile*⁵⁶, której właścicielem był rycerz – szlachcic.

5. Widok na zamek Landfried (Homole)
usytuowany w prawym górnym rogu ryciny z 1536 roku⁵⁷.
W części centralnej zamek w Nachodzie

Z uwagi na ograniczenie powierzchni na szczycie stożka (kopca) zamek nie podlegał rozbudowie. Powierzchnia zabudowy to około 40-45 m długości (wraz z murem) i 25 m szerokości⁵⁸. Od strony północnej obiekt był chroniony fosą i ziemnym wałem. Przez groblę na wzniesienie prowadziła droga w kształcie serpentyny, na końcu której znajdowała się brama (strona północno-wschodnia⁵⁹). Od południa u podnóża zamku przebiegała „polska droga”. Obserwacja terenu oraz analiza wedyty pfalzgraфа Ottheinricha pozwala wnioskować, że od strony południowo-wschodniej,

⁵⁶ K. Kowalewski, *Rycerze, włodycy, panosze* [6], s. 71.

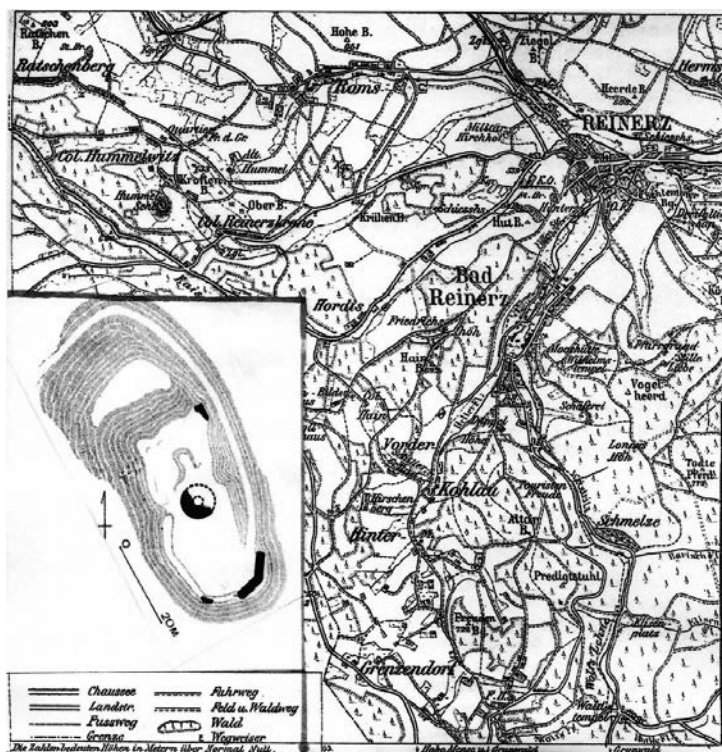
⁵⁷ Zamek sprzed jego całkowitego zniszczenia w XVI wieku obrazuje wyżej widoczna wedyta z podróży pfalzgraфа Ottheinricha, którą odbył w latach 1536-1537 z Neuburga poprzez Pragę do Krakowa i z powrotem z Krakowa poprzez Wrocław, Berlin, Wittenbergę, Lipsk do Neuburga. A.H. Konrad Verlag, Weissenhorn, 2001. Materiał w posiadaniu biblioteki Muzeum Ziemi Kłodzkiej.

⁵⁸ R. Müller oszacował wymiary budowli na 74 łokcie długości wraz z murem i 66 łokci szerokości, a wysokość wieży (stołpu) na 30 łokci. F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 41.

⁵⁹ Ibidem.

przy murach okalających budowlę, znajdowały się dodatkowe obiekty⁶⁰. Na podstawie szczątkowych informacji źródłowych i opracowań niemieckich historiografów (F. Alberta, R. Müllera) można jedynie założyć, że na infrastrukturę zamku w drugiej połowie XV i na początku XVI wieku składały się: stółp, pełniący bardziej rolę punktu obserwacyjnego niż punktu ostatecznej obrony, mur zewnętrzny okalający budowlę, palatium, czyli pomieszczenie główne, miejsce spotkań właścicieli zamku, caminata, czyli pomieszczenie dla pań, oraz pomieszczenia gospodarcze, w tym kuchnia⁶¹. Wszystkie te elementy zabudowy istniały zapewne w latach 1477-1498, gdy właścicielem zamku był Hildebrandt von Kauffung, o czym informuję w dalszej części opracowania. Na bazie wyników prac K. Eysymontta oraz zaprezentowanej w treści wedyuty pfalzgrafa Ottheinricha można wnioskować, że rozmieszczenie obiektów na wzgórzu wyglądało następująco: pałac – palatium w części południowej, a pomieszczenia gospodarcze, w tym kuchnia, w części północnej, między bramą a wieżą⁶².

6. Fragment mapy rejonu Dusznik i Homola z pierwszej połowy XX wieku.

Na mapie widoczna droga na szczyt wzniesienia. W lewym dolnym rogu plan relikwów zamku.

Za B. Guerquin, *Zamki śląskie*, Warszawa 1957, s. 58

⁶⁰ Być może jest to wieża bramna.

⁶¹ F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 40-42.

⁶² K. Eysymontt, *Zamek Homole...* [55], s. 108.

3. Klucz dóbr homolskich (niem. Hummelherrschaft, czes. Panství Homole)

Zachodni obszar ziemi kłodzkiej pierwotnie był kolonizowany przez ludność czeskojęzyczną⁶³. W dolinach rzek i wzdłuż traktów powstawały osady zakładane na bazie prawa zwyczajowego, tzw. wsie kamery książęcej, później – królewskiej⁶⁴.

Począwszy od drugiej połowy XIII wieku rządzący w Czechach Przemysłdzi polecali zakładanie nowych miast i osad, zachęcając do tego także przybyszów z Zachodu. Ożywioną politykę w tym zakresie prowadził zwłaszcza Przemysł Ottokar II, któremu kronikarze Dalimil, a później Neplach mieli za złe, że przekazywał majątki cudzoziemcom⁶⁵, którzy przybywali wraz z rodzinami (przeważnie chłopci) z Turyn-gii, Hesji, Frankonii i Saksonii. Proces nie miał początkowo charakteru masowego. Przybrał zdecydowanie na sile w XIV wieku, za panowania Luksemburgów. Ta fala migracji spowodowała masową kolonizację. W odróżnieniu od wcześniejszych zachowań, gdy przybywająca ludność asymilowała się z miejscową, tworzono odrębne osady, odseparowane od istniejących już siedlisk. W odniesieniu do Dusznik tego typu pogląd zaprezentował m.in. F. Albert, podkreślając przy okazji opisu fundacji ołtarza w tamtejszym kościele farnym, że mieszkańcy Dusznik (Reinerz) to w zdecydowanej większości Niemcy, natomiast ludność czeskojęzyczna to mieszkańcy okolicznych wsi⁶⁶. Dualizm prawny i językowy prowadził do licznych sporów nie tylko między „wolnymi” chłopami czeskimi i niemieckimi, lecz również między nowymi osadnikami niemieckimi i nowymi panami lennymi.

Istotna w kształtowaniu nowej struktury społecznej w domenie monarszej na ziemi kłodzkiej była stopniowa unifikacja prawa zwyczajowego i przekształcanie go w prawo lenne (ziemskie), specyficzne dla tej krainy, niemające odpowiednika w innych regionach Czech. Mianowicie, obok powiększającej się grupy „manów”, wielu nowych „lokatorów”, wójtów i sołtysów na ziemi kłodzkiej otrzymywało status tzw. wolnych sędziów (Freirichter), którzy po wprowadzeniu prawa niemieckiego na danym terenie stawali się jego właścicielami z prawem do polowań w obszarze posiadanych majątków, połowu ryb, warzenia piwa, organizacją wyszynku. I co najważniejsze – otrzymywali prawo dziedziczenia i sprzedaży majątków, po uprzednim

---

⁶³ E. Semotanová, *Ziemia Kłodzka. Region w społecznej świadomości historycznej* [w:] *Historyczne i współczesne problemy ziemi kłodzkiej*, Wrocław – Kłodzko – Praha 2015, s. 16; J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz...* [17], s. 418; E. Maetschke, *Geschichte des Glatzer Landes...* [8], s. 194.

⁶⁴ W. Dziewulski, *Zaludnienie i germanizacja ziemi kłodzkiej*, „Rocznik Kłodzki” 1 (1948), s. 53-56. Tego typu informacja pojawiła się także m.in. w bulli papieskiej Klemensa VI z 30 kwietnia 1344 roku, podnoszącej biskupstwo praskie do rangi archidiecezji. F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 93; J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz...* [17], s. 418. Wspomina o tym także F. Ludwig, *Die Grafschaft Glatz in Wort und Bild*, Glatz 1896/1897, s. 145.

⁶⁵ K. Kowalewski, *Rycerze, włodycy, panosze* [6], s. 39.

⁶⁶ F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 105-106.

usankcjonowaniu tego faktu przed sądem miejskim w Kłodzku⁶⁷. Należy podkreślić, że powyższe przywileje były przypisane do własności, a nie do osoby, która nią zarządzała. Posiadanie ich wiązało się bezpośrednio z obowiązkami, jakie w przypadku konfliktu zbrojnego wolni sędziowie mieli wobec monarchy. Ich majątek miał bowiem zapewnić przełożonemu – władcy regionu kłodzkiego, możliwość wystawienia łącznie ośmiu konnych do działań zbrojnych. Ta powinność zbliżała ich do szlachty i odróżniała od osób piastujących urząd sołtysa (sędziego) w pozostałych regionach Czech, traktowanych indywidualnie, jako poddani lokalnych właścicieli ziemskich⁶⁸. W tym kontekście, na mocy wyżej wspomnianego dekretu, Karol Luksemburski chciał uporządkować wzajemne relacje swoich wasali z grupą wolnych sędziów, wójtów, sołtysów i zapobiec próbom wpływania panów lennych na decyzje tej społeczności w sprawach majątkowych⁶⁹.

Dekretem z 13 lipca 1348 roku już jako król Czech potwierdził ich przywileje. Zwolnił przy tym z obowiązku wystawiania przez nich ośmiu konnych do służby w królewskim wojsku, zamieniając tą powinność na roczną opłatę w wysokości 70 ciężkich grzywien⁷⁰.

Taki stan prawny stworzył ciekawy precedens. Do tej pory panowie lenni mogli korzystać z nadań książęcych lub królewskich, z możliwością ich dziedziczenia (za zgodą władcy) wyłącznie w linii męskiej, bez prawa swobodnej dyspozycji posiadanym majątkiem⁷¹. Stąd też wolne dobra sędziowskie szybko stały się w ich środowisku łakomym kąskiem, chętnie pozyskiwanym, doprowadzając lenna domeny królewskiej do znacznego rozdrobnienia⁷². Władca zauważył tego typu proceder, wprowadzając dekretem z 10 stycznia 1350 roku⁷³ nowe przepisy dotyczące rycerzy – panów lennych. Otóż zezwolił im na swobodne przekazywanie posiadanych dóbr wśród krewnych, jednak z zastrzeżeniem, że sprawa ta powinna być wcześniej zgło-

⁶⁷ Dekret margrabiego Moraw Karola z 29 września 1343 roku potwierdzał obowiązujące w tym zakresie prawo zwyczajowe. GGG, Bd. 1 [14], s. 78.

⁶⁸ F. Volkmer, W. Hohaus, *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, Bd. 4: *Das älteste Glatzer Stadtbuch 1324-1412*, Habelschwerdt 1889 [dalej: GGG, Bd. 4]; F. Musil, P. Pregiel, *Chrestomatie k dějinom Kladaska*, Hradec Králové 2002, s. 50; F. Musil, *Kladsko v Době vlády Lucemburků* [w:] *550 let Hrabství Kladského...* [5], s. 58.

⁶⁹ E. Maetschke, *Geschichte des Glatzer Landes...* [8], s. 18.

⁷⁰ GGG, Bd. 1 [14], s. 93-95. Kwota 35 grzywien miała wpływać do kasy królewskiej do 25 lutego (św. Walpurgia), a kolejne 35 grzywien na św. Michała (29 września). Za F. Musil, *Vznik Manského systému w Kladsku...* [37], s. 49. Grzywna = 60 groszy praskich, ciężka grzywna = 64 grosze praskie.

⁷¹ Podobnie jak w przypadku wolnych sędziów, wójtów, sołtysów, wiązało się to z obowiązkiem utrzymania właściwego potencjału w sile zbrojnej (tu 30 konnych, wystawianych wspólnie przez lenników w ziemi kłodzkiej), który władca regionu musiał zapewnić na wypadek wezwania przez monarchę do udziału w obronie królestwa.

⁷² E. Maetschke, *Geschichte des Glatzer Landes...* [8], s. 23. Oficjalnie od 4 grudnia 1325 roku obowiązywała zasada, że wasal jest uprawniony do posiadania jednego lenna lub jego części. Nie była ona jednak później przestrzegana. Za F. Musil, *Vznik Manského systému w Kladsku...* [37], s. 45-46.

⁷³ GGG, Bd. 1 [14], s. 100.

szona i zaaprobowana przez burgrabiego (starostę) w Kłodzku. Przyjmuje się, że ten przywilej zakończył proces kształtowania kłodzkiej organizacji lennej⁷⁴.

W tym czasie rodzina Panewiczów skutecznie umacniała swoją pozycję w kształtującej się strukturze społecznej. Obok rodu Głubosów i Duninów należała do kłodzkich możnych (nobiles)⁷⁵. Korzystając z przychylności pierwszych dwóch Luksemburgów zasiadających na tronie czeskim, systematycznie powiększała swój stan posiadania. Symbolem tej prosperity był zagospodarowywany obszar wokół zamku Landfried (Homole), który z czasem stał się majątkiem okazałych rozmiarów. Jako lenno dworskie, do którego przypisane były powinności związane z wyżej opisanymi królewskimi regaliai, podlegał również pewnym decyzjom monarchy, nie zawsze zbieżnym z oczekiwaniami wasali. Zapis z 8 września 1363 roku świadczy o tym, że nadużywali oni władzy wobec poddanych, wypędzając ich ze swoich majątków za nieposłuszeństwo. Skarga poddanych trafiła do cesarza Karola IV, który nakazał „manom” kłodzkim, a wśród nich Panewiczom, zaprzestania takich praktyk⁷⁶.

Sądząc z zapisów dotyczących późniejszej fundacji ołtarza w kościele w Dusznikach, pierwotnie do dóbr homolskich należały miejscowości położone jedynie na wschód od zamku Homole, wzdłuż drogi do Kłodzka: Duszniki (Reinerz), Słoszów (Roms), Ocieszów (Utschendorf) i Podborze (Hartau)⁷⁷. Później w skład klucza weszły kolejne osady: Szczytna (Rückers), Dolina (Hermsdorf) i Kulin (Keulendorf)⁷⁸. Trudno jednak mówić o przejrzystym obszarze i charakterze granic tych dóbr. Poszczególne majątki były często przedmiotem handlu, co powodowało ich rozdrobnienie lub też oddzielenie od klucza. Stąd też w historiografii nie było możliwe przedstawienie pełnej listy miejscowości ani też granic klucza dóbr homolskich do roku 1477.

Pan lenny na Homolu Tyczko de Panewicz miał ośmiu synów i dwie córki (Tyczko junior, Dienhard, Wolfram, Otto, Mikołaj, Hans, Tomasz, Mateusz, Gertruda i Jitta). Po jego śmierci w 1359 roku pierwszych pięciu męskich potomków zarządzało wspólnie majątkiem. Członkowie rodu nie cieszyli się dobrą opinią u niemieckich historyków z przełomu XIX i XX wieku. F. Albert wyraził pogląd, iż poza ich aktywnością przy fundowaniu ołtarzy i powiększaniu majątków kościelnych

---

⁷⁴ Z zapisów tego dokumentu wynika również, że dla panów lennych Kłodzka sąd lenny w sprawach cywilnych i karnych zastępował w tym czasie sąd ziemski. Sąd dworski w Pradze był dla sądu „manów” w Kłodzku instytucją odwoławczą. Te same zapisy mieli potwierdzać później następcy Karola IV – Wacław IV i Zygmunt Luksemburski. Za K. Kowalewski, *Rycerze, włodcy, panosze* [6], s. 41-42, 54.

⁷⁵ O. Felcman, R. Gładkiewicz, *Kłodzko. Déjiny regionu*, Hradec Králove – Wrocław – Praha – Kłodzko 2012, s. 73.

⁷⁶ GGG, Bd. 1 [14], s. 180-181.

⁷⁷ Ibidem, s. 192-194. Obszar parafii często pokrywał się z obszarem dóbr fundatora, stąd też wspomniane wsie, występujące w akcie odnowienia fundacji ołtarza w kościele farnym w Dusznikach przez braci Panewiczów z 1 marca 1366 roku, można uznać za miejscowości, które weszły w skład klucza homolskiego jako pierwsze.

⁷⁸ J. Kögler, *Geschichte der Pfarrei Reinerz*, VGHGG II (1882/1883), s. 5-6.

nie sprzyjali oni należycie rozwojowi gospodarczemu zarządzanych dóbr. Często się zadłużali, a w konsekwencji zastawiali posiadane majątki i je tracili⁷⁹. W mojej ocenie wpływ na to miał ogólny chaos w Królestwie Czech, który nastąpił po śmierci Karola IV. Należy przyjąć, że relacje Panewiczów z cesarzem były dobre, natomiast z jego bratankiem, margrabią morawskim Jodokiem Luksemburskim, któremu stryj w 1378 roku oddał w zastaw ziemię kłodzką⁸⁰, były zdecydowanie gorsze. Potwierdzeniem tej tezy wydaje się być pismo z 3 maja 1387 roku, w którym starosta kłodzki Fryderyk von Czirchov stwierdza, że bracia Panewicze „[...] nie poczynią więcej żadnych szkód margrabiom Moraw Jodokowi i Prokopowi”⁸¹.

Elementem, na który w tym kontekście warto zwrócić uwagę, była zmiana pozycji lenna Panewiczów w hierarchii struktury feudalnej. Z chwilą przejścia w zastaw ziemi kłodzkiej przez Jodoka lenno nie znajdowało się już w domenie monarszej nowego króla Czech Waclawa IV Luksemburga, lecz walczącego z nim kuzyna⁸². Dla właścicieli Homola oznaczać to mogło przede wszystkim obecność dodatkowego pośrednika w zarządzaniu m.in. regaliami królewskimi. Sytuacja na pewien czas wróciła do normy 24 lutego 1388 roku, gdy król Czech Waclaw IV ponownie przyłączył ziemię kłodzką do domeny królewskiej, oddając Jodokowi księstwo Luksemburg⁸³.

Nieznane są powody sprzedaży lub oddania lenna przez synów Tyczki Panewicza Dytrykowi (czes. *Dětrich*, niem. *Dittrich*) z Janowic w 1392 roku. W opinii E. Maetschke mieli oni nadal dopuszczać się różnorodnych nadużyć w opłatach celnych, handlu, rzemiośle, gospodarce leśnej, popadając w konflikt m.in. z klasztorem benedyktyńców w Bromowie⁸⁴. W tym czasie trwał spór wśród członków rodu Luksemburgów. Po stronie zwolenników króla Czech Waclawa IV stanął jego kuzyn Prokop oraz młodszy brat Waclawa Jan Zgorzelecki. Po stronie przeciwników znalazł się Jodok wraz z ówczesnym królem Węgier Zygmuntem Luksemburskim⁸⁵. Prawdo-

⁷⁹ F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 108-114.

⁸⁰ *Abhandlungen der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*, t. 4, wyd. Gottlieb Hasse, Praga 1814, s. 124.

⁸¹ GGG, Bd. 1 [14], s. 246-247; F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 113. Chodzi prawdopodobnie o nadużycia przy zarządzaniu królewskimi regaliami, w tym m.in. zawyżanie opłat celnych. W dokumencie wskazano także, że majątki Panewiczów idą w zastaw pana zastawnego i mogą być im odebrane w przypadku dokonywania dalszych nadużyć. E. Maetschke, *Geschichte des Glatzer Landes...* [8], s. 38.

⁸² Jodok Luksemburski należał do osób, które potrafiły w stosunkowo krótkim czasie zgromadzić pokaźny majątek i, co ważne, odpowiednio nim zarządzać. Jego stryj cesarz Karol IV zastawił mu ziemię kłodzką 7 maja 1378 roku w zamian za dług wobec jego ojca Jana Henryka Luksemburskiego. GGG, Bd. 1 [14], s. 225.

⁸³ E. Maetschke, *Geschichte des Glatzer Landes...* [8], s. 39.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ M.F. Pelzel, *Lebensgeschichte des Römischen und Böhmisches Königs Wenceslaus*, cz. 1: (1361-1395), Prag 1788, s. 283-290.

podobnie walka na szczytach władzy miała także swoje przełożenie na zmianę właściciela lenna.

Dokumenty z początku XV wieku wskazują, że rodzina po opuszczeniu Homola zarządzała swoimi majątkami w rejonie dzisiejszej Starej i Nowej Łomnicy⁸⁶, Krosnowic, Ratna⁸⁷ i Wambierzyc. Ich pozycja społeczna, w zależności od wielkości posiadanego majątku, była różna. Potomkowie Tyczki Panewicza byli rycerzami (*nobiles*), np. Henryk Panewicz, który wraz z 51 kopijnikami i 1 łucznikiem brał udział w bitwie pod Grunwaldem w 1410 roku⁸⁸. Inni zasilili szeregi niższej warstwy szlacheckiej (*milites*), otrzymali po przodkach prawo do posługiwania się predykatem „urodzony szlachetnie”, jak np. „czcigodny knecht Otto von Panwicz” w 1418 roku⁸⁹.

4. Powstanie miasta Duszniki (*Reinerz*)

W latach 70. XIII wieku na teren Pogórza Orlickiego przybyła liczna grupa gwarzków. Zakładali oni osady górnicze i zajmowali się eksploatacją miejscowych, świeżo odkrytych, darniowych rud żelaza⁹⁰. Prawdopodobnie istniejąca już wieś, gdzie pierwotnie pozyskiwano rudę żelaza, przybrała dodatkowo charakter osady służebnej dla wznoszonej na wzgórzu Homole siedziby rycerskiej.

Według dostępnych zapisków osada była nazywana przez zamieszkującą ją społeczność dwojako: Duśniki lub Reynharcz, podobnie jak w przypadku Homola alias Landfried. Można wysunąć tezę, że pierwotną nazwę nadała miejscowości ludność czeskojęzyczna. W oparciu o czeską literaturę historyczną jej pochodzenia można doszukiwać się w XII-wiecznej tradycji kościelnej, według której „duśnikami” nazywano osoby, które dla zbawienia swojej duszy zapisywały w testamencie swoje majątki na rzecz Kościoła (w znaczeniu instytucji), pracując także fizycznie i duchowo na jego potrzeby. Od określenia tych osób nazwano zamieszkiwaną przez nie osadę. V. Wolf podaje przykład wsi o takiej nazwie, powstałej już w 1226 roku w okolicy miejscowości Roudnice nad Łabą⁹¹. Z kolei P. Klemenzen uważał, że tego typu interpretacja o pochodzeniu nazwy Duszniki pojawiła się dopiero za panowania Panewiczów w 1375 roku, gdy w zapiskach występują oni jako „fratres de Dusznik”⁹². Uważał przy tym, że ma ona słowiańskie pochodzenie, a dopiero później zastąpiła ją niemiecka nazwa Reinharz⁹³.

---

⁸⁶ F. Volkmer, W. Hohaus, *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, Bd. 2, Habelschwerdt 1888 [dalej: GGG, Bd. 2], s. 56, 77, 81, 102.

⁸⁷ Ibidem, s. 81.

⁸⁸ Ibidem, s. 36.

⁸⁹ Ibidem, s. 92.

⁹⁰ K. Bartkiewicz, *Dzieje Ziemi Kłodzkiej w wiekach średnich*, Warszawa – Kraków – Gdańsk 1977, s. 123-127; M. Goliński, *Ludzie, przyroda i gospodarka na Dolnym Śląsku (1526-1618)* [w:] *Dolny Śląsk. Monografia historyczna*, Wrocław 2006, s. 209-210.

⁹¹ V. Wolf, *Český Koutek v Kladsku...* [18], s. 16.

⁹² P. Klemenzen, *Einzelschriften zur schlesischen Geschichte...* [43], s. 20.

⁹³ Idem, *Die Ortsnamen der Grafschaft Glatz*, VGHGG VI (1886/1887), s. 210.

We wspomnianej publikacji A. Titla⁹⁴ obok wzmianki o wzgórzu Homole pojawia się także nazwa wsi Dušniki, w której używano prymitywnych pieców służących do wypalania miejscowej rudy żelaza. W kontekście do działalności prowadzonej w danym miejscu, jak i obecności wzgórza o tej samej nazwie, można doszukiwać się powiązań nazewnictwa siedliska spod Lodenicy z osadą powstającą na ziemi kłodzkiej. Narzuca się w tym miejscu logiczne spostrzeżenie, że „duszności” wywołane zadymieniem okolicy, powstałym podczas spalania węgla drzewnego, wykorzystywanego powszechnie w prymitywnych piecach hutniczych do wytopu żelaza, mogą być przyczyną, która zadecydowała o nazwie miejscowości. Zwłaszcza że wydobywanie rud żelaza na tym terenie kontynuowano praktycznie do początków XVII wieku⁹⁵.

Zasiedlająca ten obszar ludność niemieckojęzyczna posługiwała się początkowo nazwą Reinharcz, Reynharts, oppidum Reinhardi⁹⁶, a później Reinharz, Reinhardt, Reinerz, stąd m.in. już Georgius Aelurius w swojej *Glacjografii* przedstawił teorię, która pochodzenie nazwy Reinerz łączyła z niemieckim pojęciem „rein Erz” – czysta ruda żelaza⁹⁷. Nie zgodził się z nią jednak niemiecki historyk F. Ludwig, który w swojej obszernej monografii poświęconej hrabstwu kłodzkiemu wskazał, że na tym obszarze przy głównym szlaku komunikacyjnym powstawały osady, w których wydobywano rudy żelaza i do których zaczęli przybywać niemieccy górnicy⁹⁸. Podobnie P. Klemenz stwierdził, że etymologia nazwy może się wiązać jedynie z funkcjonującą później na tym obszarze „lejniarnią” – kuźnią żelaza⁹⁹.

Pierwsza udokumentowana nazwa miejscowości, która występuje w najstarszej niemieckojęzycznej księdze miejskiej Kłodzka z lat 1324-1412, to Reinharcz¹⁰⁰. Zdaniem F. Alberta odnoszą się do niej dwa zapisy z owej księgi. Pierwszy to wzmianka o proboszczu Albrechcie z Reinharcz, któremu rycerz Henryk z Beringen za aprobatą sędziego Wolfela z Kunigshein (Wojciechowice) przekazał 1 grzywnę czynszu na 8 prętach swych wolnych dóbr. W razie przypadku czynszu, ów dochód miał po-

⁹⁴ A. Titl, *Homole u Dušnik* [45], s. 6-10.

⁹⁵ J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 2: *Die Stadt- und Pfarreichroniken von Glatz – Habelschwerdt – Reinetz mit den zugehoerigen Doerfern*, wyd. Dieter Pohl 1993, s. 290. W tym rejonie metoda wydobywania rudy żelaza była podobna do tej wykorzystywanej na Łużycach do XVIII wieku. Właściciel gruntu, wolny chłop, sam pozyskiwał rudę i ją wytapiał. Płacił za to panu lennemu lub właścicielowi wolnego sędziostwa czynsz od tzw. „Schirbla” – sztuki wytopionego żelaza o masie od 150 do 200 kg. Za J. Borchardt, *Deutsche Wirtschaftsgeschichte*, Bd. 2, Paderborn 2014, s. 118-119.

⁹⁶ P. Klemenz, *Einzelschriften zur schlesischen Geschichte...* [43], s. 19.

⁹⁷ Georgius Aelurius, *Glaciographia, oder Glätzische Chronica* [4], s. 235

⁹⁸ F. Ludwig, *Die Grafschaft Glatz...* [64], s. 145. Miał zapewne na myśli stopień ich zanieczyszczenia oraz sposób ich wydobywania metodą odkrywkową.

⁹⁹ P. Klemenz, *Einzelschriften zur schlesischen Geschichte...* [43], s. 20.

¹⁰⁰ GGG, Bd. 4 [68], s. 1. Do 1337 roku były w niej prowadzone także zapisy dotyczące fundacji kościelnych, stąd też znalazły się tam treści zaprezentowane w opracowaniu. W kolejnych latach była dla nich założona oddzielna księga, spisywana w języku łacińskim. E. Maetschke, *Geschichte des Glatzer Landes...* [8], s. 13-14.

zostać zabezpieczony dla „krzyżowców” (joannitów z Kłodzka) na całych dobrach wspomnianego sędziego¹⁰¹. W drugim zapisie wymieniony jest wójt z Reinharcz, od którego Otto von Glubos zakupił przychody z jego sądu¹⁰² i całości dóbr w wysokości 1 grzywny na utrzymanie duchownego posługującego przy uposażonym przez niego ołtarzu kościoła w Kłodzku. Dochód ów miał przyspaść „krzyżowcom” (joannitom) sprawującym patronat nad kościołem kłodzkim¹⁰³.

Poprzez przytoczenie tych zapisów, ujętych na pierwszej karcie wspomnianej księgi, F. Albert chciał podkreślić przede wszystkim niemieckie pochodzenie plebana o imieniu Albrecht oraz niemieckie nazewnictwo stanowiska „wójta”, administratora miejscowości. Kwestią otwartą pozostaje jednak odpowiedź na pytanie, czy te zapisy dotyczą początków istnienia miejscowości Duszniki (Reinerz), założonej na surowym korzeniu przez osadników z Saksonii lub Hesji, jak twierdzi F. Albert. Czy też można przyjąć za P. Klemenzem¹⁰⁴ i F. Ludwigiem taki wariant, że przybywająca ludność, z racji wymienionych wyżej uwarunkowań prawno-organizacyjnych, szybko zmajoryzowała czeską osadę, nadając jej nową nazwę i nową formę prawną jej funkcjonowania.

Kolejne zagadnienie dotyczy przekształcenia osady w miasto, a zwłaszcza daty nadania jej praw miejskich. Pierwszy ocalały dokument, w którym przytoczono nazwę miasteczka „*oppidum Reinhardi*” to opisany poniżej akt odnowienia fundacji ołtarza z 1 marca 1366 roku¹⁰⁵. W przypadku Dusznik (Reinerz) nie odnaleziono dokumentu dotyczącego lokacji miasta. Są przesłanki, które przemawiają za tym, że dokument taki nigdy nie powstał. W tamtym okresie wiele osad określano łacińskim terminem *oppidum* (miasteczko), jednak traktowano je jedynie jako otwarte centrum osadnicze, prowadzące przede wszystkim działalność rolniczą, ale po części także rzemieślniczą i handlową, bez odrębnego statusu prawnego dla jej mieszkańców. Działalność górnicza, rzemieślnicza czy punkt poboru opłat celnych sprzyjały zapewne rozwojowi osady, jednak jej mieszkańcy nie mogli w pełni korzystać z tego potencjału. Podlegali woli panów lennych, płacąc im czynsz z posiadanego areалу i otrzymując wynagrodzenie za wytworzone dobra przeznaczone na sprzedaż. Dodatkową argumentacją, która może potwierdzać ten pogląd, była powszechna

¹⁰¹ „Heinrich von Beringen quam mit Wolfeln, dem richter von Kunigshain, vnd Heinrich reichte mit gutem Willen hern Albrecht dem pharrer vom Reinharcz eyne mark czinses auf acht ruten zeines vrien gutes [...] vnd ab dez czinses icht abginge, zo züllen zieh die creueziger dez erholen auf allem des vorgenannten richters gut”. GGG, Bd. 1 [14], s. 42; GGG, Bd. 4 [68], s. 1.

¹⁰² Wójt, sołtys przewodniczył obligatoryjnie sądowi we wsi lub miasteczku. Od każdego rozstrzygnięcia pobierał opłaty. Jedna trzecia środków z przychodów sądu trafiała do kasy sołtysa i jego ławników, dwie trzecie do kasy pana lennego.

¹⁰³ „Herr Otto von Glubos hat gewydemet einen elter (Altar) in der Kirchen czu Glatz von vir marken [...] Derzelbe her Otto hat dezzelben geldes kauft eyne mark wider den voit vom Reinharcz auf zein gerichte und auf alles zein gut, den creuezigern czu leisten vnd yrem hauze, als dis buch hy vorspricht”. GGG, Bd. 1 [14], s. 42; GGG, Bd. 4 [68], s. 1.

¹⁰⁴ P. Klemenz, *Die Ortsnamen der Grafschaft Glatz...* [93], s. s. 210.

¹⁰⁵ GGG, Bd. 1 [14], s. 192-194; F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 96.

niechęć władców średniowiecznej Europy do zakładania miast w dobrach swoich poddanych, czyli rycerzy¹⁰⁶.

Bezspornie cennym zapisem dotyczącym historii miasteczka jest datowany 1 marca 1366 roku zachowany akt odnowienia fundacji ołtarza św. Katarzyny w dusznickim kościele przez pięciu synów Tyczko Panewicza – Tyczko juniora, Tamona, Wolframa, Ottona i Mikołaja. Z treści dokumentu wynika, że ich ojciec w 1350 roku ufundował ołtarz pw. Najświętszej Maryi Panny dla świątyni w Reinhardi.

Fundator ołtarza, przemianowanego później na ołtarz pw. św. Katarzyny, oprócz określenia przychodów dla proboszcza parafii przydzielił duchownego do posługi przy ołtarzu, tzw. altarystę, któremu nadał dobra: pół łana ziemi, dwa ogrody, łąkę i dom mieszkalny. Jego roczne przychody, w wysokości 5 grzywien i 4 praskich groszy, miały pochodzić z części opłaty czynszowej wnoszonej do kasy pana lennego z miasteczka Reinherz (Duszniki) i wsi Roms (Słoszów), Utschendorf (Ocieszów), Hartau (Podborze) i Altwaltersdorf (Stary Waliszów)¹⁰⁷.

Dokument nakazywał proboszczowi parafii zatrudnienie altarysty posługującego się językiem czeskim. Miał on pomagać w odprawianiu nabożeństw, przyjmowaniu spowiedzi od parafian czeskojęzycznych, udzielaniu im ostatniego namaszczenia itp. W dokumencie była też wzmianka o zobowiązaniu proboszcza do zaopatrzenia altarysty w dobrze wyposażonego konia.

Synowie Tyczki Panewicza w dokumencie z 1366 roku dodali jeszcze zapis o obowiązku odprawiania trzy razy w tygodniu mszy św. na zamku Landfried (Hornmole) w czasie, gdy w siedzibie rycerskiej przebywali jej właściciele lub zarządca. Duchowny miał być wówczas podejmowany obiadem, a jego koń zaopatrzony obrokiem.

Interesujący zapis z tego okresu dotyczy zawarcia 15 grudnia 1388 roku porozumienia pomiędzy obywatelami obszaru królewskiego miasta Kłodzka (Weichbild Glatz) na czele ze starostą Stefanem Poduską a braćmi Panewiczami, w którym ustalono zasadę unikania wzajemnego clenia towarów wprowadzanych do obu miast: „[...] daz alle gesessene leute, in dem weikbilde Glocz, di durch den Reinharcz czihen hyn vnd wider, von yn vnd von irem gute keinenczol geben zullen czu dem Reinharcz; auch zullen ir leute vom Reinharcz von yn vnd Irem gute keinen czol geben czu Glocz [...]”¹⁰⁸. Tym samym wprowadzono system opodatkowania ruchu towarowego i osobowego jedynie dla kupców z zewnątrz.

¹⁰⁶ O polityce panów terytorialnych w odniesieniu do zakładania miast prywatnych przez panów gruntowych w średniowieczu na (Dolnym) Śląsku pisze m.in. M.L. Wójcik, *Dolny Śląsk w latach 1138-1326* [w:] *Dolny Śląsk. Monografia historyczna...* [90], s. 78-79.

¹⁰⁷ GGG, Bd. 1 [14], s. 192-194; C. Dinter, R. Novotny, *Bad Reinerz. Ein Buch der Geschichte und Erinnerung*, Lippstadt 2006, s. 16.

¹⁰⁸ GGG, Bd. 1 [14], s. 252-253.

5. Klucz dóbr homolskich w rękach Dytryka z Janowic (1392-1412)

W 1392 roku zamek wraz z dobrami homolskimi przejął właściciel dóbr w Nachodzie Dytryk (Teodoryk) z Janowic, syn Peška (Petra), najwyższego ochmistrza Królestwa Czech¹⁰⁹. Był on także kolejnym przedstawicielem rodu Berka z Dubé. Należy przyjąć, że Dytryk zarządzał majątkiem Homola z pozycji organizacji lennej Hradec Kralowej (Hradec Králové) i odrębnej Kłodzka, które wspólnie były wówczas w domenie królewskiej. Z pewnością przejął pieczę nad regaliai królewskimi oraz miasteczkiem Duszniki. Z dużym prawdopodobieństwem właściciele wolnych sędziostw w obszarze przejętym od Panewiczów nadal rozstrzygali swoje sprawy majątkowe przed sądem miejskim w Kłodzku. Natomiast sprawy podlegające wyższej instancji sądowniczej były prowadzone w Hradec Kralowej. Klarowna w tym przypadku pozostaje sieć powiązań w strukturze kościelnej diecezji praskiej. Parafie na zachód i na wschód od Homola nie zmieniły swojej przynależności do dekanatów w Dobruszce i Kłodzku, o czym świadczą obciążenia poszczególnych parafii wobec diecezji praskiej z lat 1367-1399¹¹⁰.

Dytryk z Janowic w 1402 roku został starostą Hradec Kralowej. Listem z 28 września 1403 roku, przekazanym do zarządcy konsystorza w Pradze, potwierdził fundację braci Panewiczów dotyczącą ołtarza w kościele farnym w Dusznikach¹¹¹. Kolejnego wpisu w tym zakresie, po uzgodnieniach z władzami kościelnymi w Pradze, dokonał 23 kwietnia 1406 roku. Ustalono wówczas, aby duchowny przyjmowany na altarystę obejmował później funkcję proboszcza parafii w celu zapewnienia ciągłości posługi zarówno w języku czeskim, jak i niemieckim¹¹². W dokumencie zawarto również klauzulę o obowiązku odprawiania przez duchownego raz w tygodniu mszy św. na zamku Homole, po której zarządca administracyjny zamku miał podejmować księdza obiadem, jego koń natomiast miał być odpowiednio zaopatrzony obrokiem¹¹³.

Istotnym wydarzeniem w życiu społeczności zamieszkującej dobra homolskie było wydanie przez Dytryka 23 marca 1408 roku dekretu zwanego wielką kartą¹¹⁴, w którym nadał przywileje swoim poddanym. Dokument sporządzony w języku łacińskim był skierowany do dwóch grup społecznych zamieszkujących jego dobra: opłacających czynsz mieszkańców dóbr Landfried oraz mieszkańców Reynertz. Do pierwszych odnosił się przywilej dziedziczenia majątków, wyłapywania ptactwa, zbierania drewna z własnych pól, połowu ryb w środy i w piątki do południa

---

¹⁰⁹ F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 56, 115.

¹¹⁰ GGG, Bd. 1, [14], s. 311-312.

¹¹¹ GGG, Bd. 2 [86], s. 12.

¹¹² Ibidem, s. 21.

¹¹³ <<http://severovychod.jaybee.cz/pamatky-nachoda/detrich-ci-jindrich-z-janovic-1390-1412>> [dostęp: 5 kwietnia 2019].

¹¹⁴ GGG, Bd. 2 [86], s. 31-32; F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 142-143. Dokument został spisany na pergaminie i ponownie uwierzytelniony przez władze miasta Bystrzyca Kłodzka (Habelschwerdt) 27 stycznia 1578 roku.

z potoków i Bystrzycy Dusznickiej na odcinku od Hammerberg (wylot Doliny Strążyskiej) po Höllengrunde¹¹⁵. Druga grupa, oprócz dotychczasowych przywilejów (jednak bliżej nieokreślonych), otrzymała prawo do ścigania nielegalnych browarników i piekarzy¹¹⁶, co świadczy o tym, że w osadzie i poza nią rozwijał się proceder nielegalnej produkcji chleba i warzenia piwa, co uszczuplało dochody właściciela dóbr. Z dokumentu dowiadujemy się także, że termin zapłaty czynszu w pieniądzu przez poddanych z Homola mijał z dniem św. Michała (29 września)¹¹⁷.

Szczególnie istotny był przywilej dziedziczenia posiadanych majątności, który zrównywał w prawach lokalną słowiańską ludność oraz nowo przybyłych, uprzywilejowanych osadników z Zachodu. Do chwili wydania tego dokumentu lokalny wolny chłop był pozbawiony możliwości przekazania swoim dzieciom majątku, który w przypadku jego śmierci wracał do dyspozycji pana gruntowego. Osadnik niemiecki, z chwilą przybycia, nie musiał się o to martwić.

Warty odnotowania jest fakt, że przywileje dla miasta Nachod i okolic Dytryk z Janowic nadał już 1 czerwca 1392 roku¹¹⁸. Może to oznaczać, że wobec majątków w kluczu dóbr zarządzanych wcześniej przez Panewiczów prowadzone były negocjacje z kolejnym panem zastawnym ziemi kłodzkiej i zarazem starostą Kłodzka w latach 1397-1422, księciem opawsko-raciborskim Janem II¹¹⁹.

6. Homole w dobie wojen husyckich

Dytryk z Janowic zmarł 25 sierpnia 1412 roku, nie pozostawiając męskiego potomka¹²⁰. W związku z powyższym majątek nachodzki i homolski przeszedł na króla Czech Wacława IV, który w 1412 roku przekazał go rycerzowi Henrykowi (Jindřichowi) zwanemu Leffl z Łażan, potomkowi rodu Berka z Dubé¹²¹. Ten jednak, za zgodą władcy, dość szybko wymienił posiadane dobra na majątki w okolicy Bechy-

¹¹⁵ „Höllengrunde” to dolina rzeki Bystrzycy Dusznickiej na wysokości Szczytna, w kierunku Polanicy-Zdrój, nazywana obecnie Piekiełną Doliną. Nazwa wywodzi się od pojęcia „Hohlen”, co w starej niemieckiej gwarze górniczej oznaczało „wyrobisko”, „dziurę” po wydobywaniu rudy żelaza zalegającej tuż pod powierzchnią zbocza. J. Borchardt, *Deutsche Wirtschaftsgeschichte* [95], s. 118-119. Za czasów J. Köglera był to obszar z fonetycznie przekształconą nazwą „Hölle” – piekło. J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz...* [17], s. 279-280.

¹¹⁶ Ibidem.

¹¹⁷ O. Felcman, R. Gładkiewicz, *Kladsko...* [75], s. 79.

¹¹⁸ L. Hladký, *Poděbradská vétev Pánů z Kunštatu a východní Čechy [w:] 550 let Hrabství Kladského...* [5], s. 121.

¹¹⁹ M. Šandera, *Dějiny Kladska od zástavy Janu II opawsko-ratibořskému po vznik hrabství [w:] 550 let Hrabství Kladského...* [5], s. 77-79.

¹²⁰ J. Kögler podał datę śmierci: 25 sierpnia 1414 roku. GGG, Bd. 2 [86], s. 71.

¹²¹ Henryk von Seidlitz z Łażan (14 km na północ od Świdnicy) był w latach 1408-1410 starostą Wrocławia. Piastował to stanowisko ponownie w latach 1413-1419. Poległ w bitwie pod Wyszechradem 1 listopada 1420 roku, walcząc po stronie Zygmunta Luksemburskiego przeciwko husytom. Za F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 145.

ni, których właścicielem był Boček z Kunsztatu i Podiebrad (Kunštátu i Poděbrad). Poświadczający to dokument pochodzi z 14 stycznia 1415 roku¹²².

Dobra nachodzkie i homolskie przejął kolejny z wielkich czeskich rodów. Wyępujący w zapisach historycznych z lat 1396-1429 Boček III Młodszy z Kunsztatu i Podiebrad zarządzał majątkami w latach 1414-1417. Był zagorzałym zwolennikiem Jana Husa i jego nauk. Miał trzech synów, z których drugi w kolejności, Wiktoryn Boček z Kunsztatu na Liticach, w 1417 roku odziedziczył po ojcu całą spuściznę¹²³.

30 lipca 1419 roku rozpoczęła się w Czechach katastrofalna w skutkach wojna zwolenników Jana Husa z Kościołem rzymskokatolickim. Leżący u jej genezy ruch natury religijnej przybrał charakter religijnego ruchu narodowo-wyzwoleńczego, zwanego w tamtych czasach ruchem „wicklifowskim” (od nazwiska angielskiego myśliciela Wicklifa), a później husyckim. Warty odnotowania jest fakt, iż domena królewska, której trzon stanowiły lenna m.in. takie jak Homole, kompletnie się rozpadła. Na potrzeby walk władca Czech Zygmunt Luksemburski zastawiał masowo majątki kościelne oraz te należące do domeny. Przykładowo na żołd żołnierzy biorących udział w walkach przeciwko husytom wydał w latach 1420-1423 sumę 103 680 kop groszy praskich¹²⁴. W okresie wojny nie funkcjonował zarówno sąd ziemski, jak i sąd dworski w Pradze. Nie prowadzono zapisów w księgach sądowych, stąd z dnia na dzień pojawiały się i znikwały fortuny szlacheckie.

Na przełomie września i października 1420 roku Wiktoryn wraz ze swoim oddziałem zbrojnych przyłączył się do husytów oblegających pod wodzą Hynka Krušiny Wyszehrad. Od początku 1422 roku służył jako hetman husycki u boku Jana Žižky z Trocnowa. Razem z nim brał udział w zwycięskiej bitwie husytów z wojskami Zygmunta Luksemburskiego pod Niemieckim Brodem (obecnie Havlíčkův Brod) 9 stycznia 1422 roku, gdzie do niewoli dostał się m.in. znany rycerz Zawisza Czarny wraz z polską delegacją¹²⁵. Pozostał przy nim również w 1423 roku, gdy ten oddzielił się od Taboru i założył tzw. Mały Tabor w Hradec Kralowej. Po śmierci wielkiego wodza w 1424 roku Wiktoryn przeszedł do obozu umiarkowanych husytów, stając po stronie praskiej szlachty i mieszczan¹²⁶.

Pismem z 22 grudnia 1425 roku potwierdził przywileje miasta Nachod¹²⁷, które w 1392 roku nadał mieszczanom Dytryk z Janowic. Prawdopodobnie już od początku 1422 roku jego dobrami w Nachodzie zarządzał Mikulaš z Veselice¹²⁸. Dobra

---

¹²² Ibidem, s. 147; L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů...* [118], s. 118.

¹²³ L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů...* [118], s. 118-119.

¹²⁴ K. Kowalewski, *Rycerze, włodycy, panosze* [6], s. 110.

¹²⁵ L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů...* [118], s. 110. Polscy rycerze na czele z Zawiszą Czarnym znaleźli się wówczas przypadkowo w orszaku Zygmunta Luksemburskiego, w czasie rozmów prowadzonych między królem Polski Władysławem Jagiełłą a królem Węgier Zygmuntem Luksemburskim. Za V.V. Tomek, *Jan Žižka*, Praha 1993, s. 131.

¹²⁶ L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů...* [118], s. 120.

¹²⁷ Ibidem, s. 121.

¹²⁸ Ibidem. Być może jako pan zastawny lub dzierżawca.

homolskie mogły mieć już w tym czasie także swojego nowego gospodarza w osobie brata zmarłego Henryka z Łazan – Heincze z Łazan, którego nazwisko pojawiło się tylko raz w kronice J. Köglera z 1836 roku, pod datą z 1424 roku. Miał on wówczas zawrzeć umowę z Mikołajem i Tamme Panewiczem dotyczącą lasów powyżej Wernersdorf (Wallisfurthdorf – Wolany)¹²⁹. Wiktoryn zmarł w Pardubicach w 1427 roku¹³⁰. Jego majątek odziedziczył siedmioletni wówczas syn Jerzy, późniejszy król Czech, który w wyniku zawirowań wojennych w pierwszej połowie XV wieku tę część spuścizny po ojcu objął dopiero w 1456 roku. Niestety, wystąpiły przy tym komplikacje natury prawnej¹³¹, niezbędna też okazała się pomoc oręcza¹³².

Po śmierci Wiktoryna Nachod i Homole w bliżej nieokreślony sposób przejęli zagorzali zwolennicy radykalnych reformatorów – taborytów Jan Holý (Holec) z Nemošic oraz Mikuláš Trčka z Lipy¹³³. Ich pojawienie się nie było rzeczą przypadkową. Jako dowódcy w szeregach tzw. sierotek – husytów wiernych ideom zmarłego wodza J. Žižki, otrzymali od swoich przełożonych bardzo ważne zadanie przygotowania strategicznego przejścia dla swoich oddziałów na ziemię kłodzką i dalej, na Śląsk¹³⁴.

12 marca 1428 roku oddziały husytów przekroczyły rzekę Metuję i rozpoczęły marsz „drogą polską” w kierunku Kłodzka. Pierwszym obiektem, który został kompletnie zniszczony, był zamek w Lewinie. Kolejny – Homole został oszczędzony z uwagi na jego rolę, jaką miał odegrać w planach wojsk husyckich. Mieszkańcy okolicznych miejscowości mieli wówczas do wyboru dwie opcje – przyłączyć się do husytów lub też salwować się ucieczką. Okolica została w poważnym stopniu wyludniona. Pierwszym odnotowanym więźniem husytów na zamku Landfried (Ho-

¹²⁹ J. Kögler, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz...* [17], s. 28. Zdaniem J. Köglera Heinze von Lazan był szwagrem Wolfharta Gloubusa z Międzyzlesia. Za F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 156.

¹³⁰ GGG, Bd. 2 [86], s. 136.

¹³¹ Jerzy z Podiebrad również stracił zapisy dotyczące własności zamków i majątków Nachod i Homole. W celu ich odzyskania musiał formalnie zwrócić te dobra królowi Władysławowi Pogrobowcowi i otrzymać je ponownie, z wpisem do ksiąg dworskich 20 listopada 1453 roku. Za K. Kowalewski, *Rycerze, włódcy, panosze* [6], s. 190; L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů...* [118], s. 125.

¹³² GGG, Bd. 2 [86], s. 245.

¹³³ L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů...* [118], s. 122; za J.M. Ludvik, *Pámatky hradu města a panství Náchoda i vlastníkům jeho I*, Hradec Králové 1857, s. 58. Holec miał przejąć Nachod od bliżej nieokreślonego sprzedawcy za sumę 1500 kop groszy praskich, a Trčka Homole za 1000 kop groszy praskich. Wspominał o tym również Georgius Aelurius, *Glaciographia, oder Glätzische Chronica* [4], s. 239. Informacja o tym jest zawarta również w rękopiśmiennej kronice wchodzącej w skład zespołu Akta miasta Dusznik (*Die Chronik der Stadt Reinerz – 1560-1826*), Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Oddział w Kamieńcu Żąbkowickim, z drobną różnicą, że chodzi o grzywny miśnieńskie. Żadnych umów kupna – sprzedaży nie odnaleziono. Należy przypuszczać, że wymienione majątki trafiły w ręce wyżej wymienionych osób nielegalnie, bez uiszczenia opłaty.

¹³⁴ F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 158-159.

mole) był mnich z klasztoru cystersów w Kamieńcu Żąbkowickim Jakub Kögler, który tam też zmarł¹³⁵.

Dwie wyżej wspomniane „sierotki” w 1432 roku z nieznanymi przyczynami utraciły kontrolę nad zamkiem i miastem Nachod na rzecz innego husyty, Jana Baštína z Porostlé, również byłego podkomendnego Jana Žižki¹³⁶. Homole pozostało natomiast w ich rękach prawdopodobnie do końca 1436 roku, gdy przeszło w ręce Jana Koldy z Žampachu¹³⁷.

Z chwilą wkroczenia husytów „burgrabią” Homola został Peter Wolfina, zwany Polakiem, dla którego zamek był punktem wypadowym do kolejnych łupieżczych wypraw husytów przeciwko miastom śląskim. W roli oficjalnego zarządcy miał wystąpić m.in. 19 lipca 1428 roku w sporze między właścicielami gruntów w okolicach Wernersdorf (Wolany)¹³⁸. Właściciele zamku również brali czynny udział w tym procederze. Pod koniec grudnia 1433 roku Holec i Trčka oraz Jan Kolda z towarzyszami wyruszyli z Homola na wyprawę przeciwko wschodnioczeskiemu miastu Chocień (Chocěň), którego właścicielem był Puta III z Czastolowic (Častolovic). W walce zginęło około 70 obrońców grodu, a miasto zostało splądrowane¹³⁹. 17 września 1434 roku na zamku Homole doszło do wymiany jeńców. W zamian za uwolnionych patrycjusza wrocławskich, pojmanych podczas bitwy pod Strzelinem i więzionych w zamkowych lochach od 16 czerwca 1432 roku, wolność odzyskali husyccy dowódcy, wyżej wspomniany Peter Wolfina i Bedřich ze Stražnicy, ujęci 20 września 1433 roku podczas walk w okolicach Niemczy¹⁴⁰.

Kolejnym panem na Homolu na przełomie 1436/1437 roku¹⁴¹ został przyjaciel dotychczasowych właścicieli, wspomniany Jan Kolda z Žampachu, radykalny husyta i nietuzinkowa postać w dziejach Czech, która przez długie lata wpływała na losy regionu¹⁴². Schronił się on w tym miejscu, korzystając z przychylności gospodarzy, zaraz po przegranej taborytów z umiarkowanym odłamek husytów – utrakwistami w bitwie pod Lipanami (30 maja 1434)¹⁴³. Dobrze wykorzystał ten czas do przygotowania swoich kolejnych zamierzeń, ponieważ już 29 września 1437 roku uderzył z powodzeniem na Nachod, zajmując zarówno zamek, jak i miasto¹⁴⁴.

---

¹³⁵ GGG, Bd. 2 [86], s. 142.

¹³⁶ L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů...* [118], s. 122-123.

¹³⁷ GGG, Bd. 2 [86], s. 165.

¹³⁸ Ibidem, s. 144.

¹³⁹ Puta III z Czastolowic, pan zastawny (13 lipca 1431), a później lenny (1434) ziemi kłodzkiej to zagorzały antyhusyta, któremu na przełomie 1428/1429 roku udało się obronić miasto i zamek w Kłodzku przed inwazją husytów. V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu; Život tábořského hejtmána, loupeživeho rytíře, kondotiera a psance*. Hradec Králové-Trutnov, 2002, s. 18.

¹⁴⁰ GGG, Bd. 2 [86], s. 161.

¹⁴¹ Ibidem, s. 184.

¹⁴² J.K. Hraše, *Dějiny Nachoda...* [7], s. 109-133; V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu...*, Hradec Králové – Trutnov 2002.

¹⁴³ V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu...* [139], s. 18.

¹⁴⁴ Ibidem, s. 20.

Środki na przeprowadzenie takiej operacji zaczął gromadzić prawdopodobnie od chwili przybycia do Homola, rabując kupców przemierzających „polską drogę” zwłaszcza z Kłodzka do Czech oraz organizując łupieżcze wyprawy w okolicy. W cenie było wówczas przede wszystkim polskie i śląskie zboże, którego kraj owdądnięty długotrwałą wojną bardzo potrzebował¹⁴⁵. Zgon króla Czech i cesarza Zygmunta Luksemburga (9 grudnia 1437), którego był zagorzałym przeciwnikiem, ułatwił mu powrót do wielkiej polityki.

Wiosną 1438 roku na zjeździe w Pradze obóz prohabsburski powołał na tron czeski Albrechta Habsburga, zięcia zmarłego króla, natomiast grupa zamożnych rodów Czech, reprezentująca umiarkowany nurt husycki (utrakwistów), na zjeździe w Melniku 28 maja 1438 roku wystawiła kontrkandydata – Kazimierza Jagiellończyka, brata króla polskiego Władysława III (Warneńczyka). Jan Kolda, który był wówczas jednym z uczestników zjazdu, stał się przypadkowo sojusznikiem swoich adwersarzy, umiarkowanych husytów Hynka Ptačka z Pirkštejnu (Pirkštejnu) i Jerzego z Podiebrad¹⁴⁶. Opowiedział się za Jagiellonami na czeskim tronie i udzielił wsparcia polskiemu korpusowi posiłkowemu, który w lipcu 1438 roku pod dowództwem wojewodów sandomierskiego – Jana Tęczyńskiego i poznańskiego – Sędziwoja Ostroroga wkroczył do Czech. Wojska te początkowo obozowały w dobrach Jana Koldy, prawdopodobnie także w okolicach Homola, a tym samym Dusznik. Następnie wyruszyły z czeskimi sprzymierzeńcami na Tabor, gdzie skutecznie przeszkadzały w oblężeniu miasta przez Albrechta. Oddziały Ostroroga pozostawały prawdopodobnie u Koldy nawet po wycofaniu się z Czech polskiego korpusu, do chwili wkroczenia Albrechta na Śląsk w grudniu 1438 roku¹⁴⁷.

W okresie walki o tron czeski szlachta i zamożni mieszkańcy miast zawiązywali porozumienia lokalne w celu zapewnienia sobie gwarancji utrzymania porządku i bezpieczeństwa. Jednym z nich stał się związek wschodnioczeski powołany do życia na zjeździe w Czaślawiu (Časlavi) 17 marca 1440 roku. Jego przywódcą został Hynek Ptaček z Pirkštejnu¹⁴⁸. Jan Kolda nie przyłączył się do tego związku¹⁴⁹. Postanowił stworzyć własną organizację i w ten sposób zadbać o swoje interesy. Wiosną 1440 roku rozpoczął prace przy umacnianiu obwarowań Nochodu, zajął zamek Rychmburk, przejmując go z rąk dotychczasowej husyckiej załogi i zawarł porozumienie z przedstawicielami własnej rodziny oraz rycerstwa zajmującego warownie wokół Nachodu, w tym Homole¹⁵⁰.

15 czerwca 1440 roku Kolda na czele zbrojnego pododdziału wyruszył z Homola na grupę kłodzkich kupców chronioną przez zbrojną eskortę. W walce między

¹⁴⁵ GGG, Bd. 2 [86], s. 184; M. Šandera, *Dějiny Kladska od zástavy Janu II...* [119], s. 80-81.

¹⁴⁶ J.K. Hraše, *Dějiny Nachoda...* [7], s. 110-111.

¹⁴⁷ Ibidem, s. 111; V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu...* [139], s. 21-22.

¹⁴⁸ J.K. Hraše, *Dějiny Nachoda...* [7], s. 111.

¹⁴⁹ Ibidem, s. 112.

¹⁵⁰ V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu...* [139], s. 24.

Kłodzkiem a Ścinawką Dolną jego ludzie mieli zabić około 70 przeciwników¹⁵¹. W grudniu 1440 roku pan z Żampachu usiłował zdobyć zamek Novy Hrad należący do wdowy po Pucie z Czastolowic (na północ od Rychnowa)¹⁵².

Akcje Koldy sprowokowały działania odwetowe jego przeciwników. Wschodnioczeski Landfried zawarł porozumienie z konfederacją miast śląskich. Wspólna operacja, przeprowadzana od maja do lipca 1441 roku, zakończyła się połowicznym sukcesem. Zdobyto i zniszczono miasteczko Czeską Skalicę (Česká Skalice), twierdzę Dubenec i Czernikowice. Zamek Nachod padł 17 lipca 1441 roku, ale jego obrońcom, z Koldą na czele, udało się wymknąć z oblężenia. Schronili się prawdopodobnie w okolicy Homola i Dusznik. Zwycięzcy wyładowali swoje emocje na mieszczanach Nachodu, pałac i plądrując miasto¹⁵³.

Jan Kolda wyszedł z opresji cało. Dzięki wstawiennictwu księcia oleśnickiego Konrada Białego, zwolennika Jagiellonów, udało mu się zawrzeć rozejm z konfederacją szlachty i miast śląskich¹⁵⁴. Dzięki wsparciu jednego z członków związku wschodnioczeskich możnowładców Hynka Krušiny osiągnął także sukces podczas zjazdu związku w Czasławiu, gdzie podpisano układ o zawieszeniu broni (17 sierpnia 1441), który do czasu wyboru nowego króla Czech pozostawiał w jego władaniu zdobyte siłą zamek i miasto Nachod wraz z przyległościami, także z Homolem¹⁵⁵.

Po powrocie do Nachodu Kolda zajął się porządkowaniem swoich włości. Odbudował warownie zniszczone podczas kampanii 1441 roku, powołał nową radę miejską i ufundował miastu nową księgę miejską (1442), w której znalazły się też zapisy z wcześniejszego okresu¹⁵⁶. Otoczył się swoimi krewnymi (Mikeš Hložek z Żampachu i Bolehošti, Václav Kokumen i Vojslav z Żampachu), którym powierzył najważniejsze urzędy w jego dobrach¹⁵⁷. Na przełomie 1442/1443 roku walczył pod sztandarem Władysława III Jagiellończyka na Węgrzech, gdzie trwał spór między zwolennikami Jagiellona a stronnictwem habsburskim, usiłującym wynieść na tron węgierski Władysława Pogrobowca. Powrócił do Nachodu wiosną 1443 roku. Rok później zawarł porozumienie ze swoim sojusznikiem i obrońcą z Czasławia Hynkiem Krušiną, na mocy którego przekazał mu zamek Homole¹⁵⁸.

Do 1456 roku toczył spór o swoje majątki z Jerzym z Podiebrad, zakończony sukcesem tego ostatniego¹⁵⁹. W międzyczasie, od 1454 roku werbował ochotników

---

¹⁵¹ J.K. Hraše, *Dějiny Nachoda...* [7], s. 112; V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu...* [139], s. 22.

¹⁵² V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu...* [139], s. 23.

¹⁵³ J.K. Hraše, *Dějiny Nachoda...* [7], s. 116-117

¹⁵⁴ V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu...* [139], s. 49.

¹⁵⁵ Ibidem, s. 45-46.

¹⁵⁶ J.K. Hraše, *Dějiny Nachoda...* [7], s. 118; V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu...* [139], s. 46.

¹⁵⁷ V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu...* [139], s. 48.

¹⁵⁸ Ibidem, s. 51. Zamek i klucz dóbr homolskich był praktycznie od 1427 roku w posiadaniu nielegalnych właścicieli. W 1434 roku majątek został przyznany przez cesarza Zygmunta Luksemburskiego w formie lenna wraz z całą ziemią kłodzką Pucie III z Czastalowic. M. Šandera, *Dějiny Kladzka od zástavy Janu II...* [119], s. 91.

¹⁵⁹ GGG, Bd. 2 [86], s. 245; V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu...* [139], s. 70.

i sam wziął udział w wojnie trzynastoletniej po stronie króla Polski Kazimierza Jagiellończyka¹⁶⁰. Do Czech powrócił w 1458 roku, po akcie łaski otrzymanym od swojego długoletniego przeciwnika, nowo wybranego króla Czech Jerzego z Podiebrad¹⁶¹.

Podczas nieobecności właściciela jego podkomendni nie zapominali o ściąganiu haraczy od kupców podążających „polską drogą” czy też o akcjach łupieżczych w okolicy. W księdze miejskiej Nachodu (1442-1495) zachowała się skarga niejakiej Anny z Pragi, która w 1452 roku została obrabowana przez ludzi Koldy na drodze do miasta. Rozpoznała ona swych prześladowców (wśród nich m.in. Pawła z Dusznik), ale nie dość, że nie doczekała się zadośćuczynienia ze strony pana z Nachodu, to jeszcze musiała odwołać oskarżenie i prosić rabusiów o wybaczenie za rzucenie na nich podejrzeń¹⁶².

7. Homole w posiadaniu Hynka Krušiny (1444-1454)

Wspomniany wyżej fakt przejęcia Homola przez czeskiego możnowładcę, pana zastawnego ziemi kłodzkiej Hynka Krušinę z Lichtenburka od Jana Koldy był dla mieszkańców tych okolic z pewnością ważnym wydarzeniem. Homole wraz z miasteczkiem Duszniki (Reinerz) i innymi przyległościami powróciło w sferę wpływów administracji w Kłodzku. Ziemia kłodzka uchodziła wówczas za bastion wybitnie antyhusycki, chociaż jej gospodarzem został były husyta! Według F. Alberta Hynek Krušina miał wówczas wprowadzić na „zdziczały” obszar długo oczekiwany spokój¹⁶³.

Był on wyróżniającą się postacią w historii Czech. Należał do przedstawicieli kolejnego pokolenia zamożnego rodu Berka z Dubé¹⁶⁴. W kwietniu 1420 roku wraz z księdzem Ambrożym¹⁶⁵ założył w pobliżu Trzebiechowiec (na wschód od Hradec Kralowej) własne bractwo husyckie „orebitów” (od pobliskiej góry Oreb). Razem z nim 1 listopada 1420 r. zdobył Wyszehrad (obecnie dzielnica Pragi). W kolejnych fazach konfliktu, od chwili zawarcia porozumienia z konfederacją miast śląskich w czerwcu 1421 r., pod Bromowem, występował już jako umiarkowany husyta, reprezentujący stronę praskiej szlachty i mieszczan¹⁶⁶. Wyróżnił się w zwycięskiej bi-

¹⁶⁰ V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu...* [139], s. 73.

¹⁶¹ Ibidem, s. 76.

¹⁶² Ibidem, s. 64.

¹⁶³ F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 162.

¹⁶⁴ F. Volkmer, *Hynek Krussina von Lichtenburg, Pfandesherr des Glatzer Landes von 1440-1454*, VGHGG VII (1887/1888), s. 147.

¹⁶⁵ Pod przywództwem tego księdza oddział orebitów najechał Radków w 1425 roku. Husyci spalowali wówczas całe miasto. Spalono wtedy żywcem m.in. proboszcza tamtejszej parafii Nikołasa Megerleina. Ibidem, s. 148.

¹⁶⁶ F. Volkmer, *Hynek Krussina von Lichtenburg...* [164], s. 149, V.V. Tomek, *Jan Žižka* [125], s. 104.

twie husytów przeciwko wojskom Zygmunta Luksemburskiego pod Usti nad Łabą w 1426 roku¹⁶⁷.

Po fiasku misji obsadzenia na tronie czeskim Zygmunta Korybuta¹⁶⁸, w 1428 roku zmienił front i przyłączył się do krucjaty Zygmunta Luksemburskiego. Już 11 marca 1429 roku walczył po jego stronie przeciwko swoim dotychczasowym towarzyszom broni z Hradec Kralowej¹⁶⁹. W zamian za jego zaangażowanie cesarz świętego Cesarstwa Rzymskiego oddał mu w 1436 roku w zastaw za 800 grzywien praskich groszy dobra klasztorne franciszkanów przy miasteczku Hostinné, należącym do rodziny Krušina od 1415 r.¹⁷⁰, a w 1437 roku za 2000 grzywien – Miletin. Jako lenna w jego ręce trafiły również: zamek w Łomnicy z miasteczkiem Stara Łomnica, część gruntów przy zamku Rychenburg, zamek Kumburk z przyległościami oraz Adersbach (Adršpach)¹⁷¹. Po śmierci Zygmunta Luksemburskiego w 1437 r., związał się z obozem prohabsburskim. 29 czerwca 1438 roku został wyróżniony godnością niesienia miecza podczas koronacji nowego króla Czech Albrechta Habsburga¹⁷².

6 września 1440 roku wykupił od Anny Koldic i jej córek prawa do spadku po jej mężu Pucie III z Czastolowic (zastaw kłodzki, księstwo ziebickie i Ząbkowice Śląskie). Pod koniec miesiąca za sprawą małżeństwa z wdową po Pucie III dodatkowo został gospodarzem następujących posiadłości we wschodnich Czechach: Nowe Hrady, zamek Reichenburg, Potsztejn, Albrechtice, Chocień i Czastolowice¹⁷³. Przejęcie spadku oznaczało także przejęcie „opieki” nad regaliaми, a oprócz regale górniczego i celnego Hynek Krušina przejął także prawo do bicia monet w Kłodzku, przywilej nadany Pucie w 1426 roku przez Zygmunta Luksemburskiego¹⁷⁴.

Teza o względnym spokoju w rejonie Homola wydaje się słuszna, chociaż burzy nieco ten pogląd osoba Pawła z Dusznik. Krušina, po pozyskaniu ziemi kłodzkiej, skupił się na utrzymaniu swych praw do księstwa ziebickiego. Toczył o nie boje ze związkiem książąt, szlachty i mieszczan śląskich, w tym z biskupem wrocławskim Konradem i rodem książąt opawskich, którzy nie chcieli widzieć byłego husyty w roli „pana ziem rdzennie śląskich”¹⁷⁵.

Spór rozpoczął się zanim Krušina został panem zastawnym Kłodzka, od porwania w 1438 roku jego późniejszej pasierbicy przez rycerza-rozbójnika Zygmunta Rachenau, który więził ją w swoim zamku w Chałupkach koło Paczkowa (Neuhaus)¹⁷⁶.

---

¹⁶⁷ F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 162.

¹⁶⁸ Zygmunt Korybut, książę brański, bratanek króla Polski Władysława Jagiełły, od młodości przebywający na dworze ks. Witolda. W latach 1422 – 1427, licząc na poparcie umiarkowanych husytów próbował bez powodzenia opanować tron w Czechach.

¹⁶⁹ F. Volkmer, *Hynek Krussina von Lichtenburg...* [164], s. 150.

¹⁷⁰ Ibidem, s. 148. Zarządzał nimi brat Hynka – Jan Krušina, do chwili śmierci w 1434 r.

¹⁷¹ Ibidem, s. 150.

¹⁷² Ibidem.

¹⁷³ M. Šandera, *Dějiny Kladska od zástavy Janu II...* [119], s. 94-95.

¹⁷⁴ Ibidem, s. 82.

¹⁷⁵ Ibidem, s. 94.

¹⁷⁶ F. Volkmer, *Hynek Krussina von Lichtenburg...* [164], s. 151-152.

Krušina stał się stroną konfliktu zaraz po ślubie z Anną Koldic. Lokalna wojna trwała z krótkimi przerwami do 16 sierpnia 1445 roku¹⁷⁷. Mogłaby być tematem pasjonującej powieści przygodowej. Wspomnieć należy, że w trakcie jej trwania w połowie czerwca 1443 roku został zdobyty i zburzony przez konfederację śląską pod przewodnictwem księcia opawskiego Wilhelma¹⁷⁸ zamek Karpień, położony na wschodnich rubieżach ziemi kłodzkiej. Aktywność Hynka Krušiny na tym polu odciągnęła go niejako od wydarzeń na zachód od Homola, związanych z Janem Koldą w Nachodzie. Cała ziemia kłodzka stała się natomiast zapleczem logistycznym do realizacji działań zbrojnych przeciwko związkowi śląskiemu. Historia tego konfliktu wydaje się być bardzo zawiła. Wystarczy wspomnieć, że księżę opawski Wilhelm, już jako sojusznik Hynka Krušiny, od grudnia 1444 roku napadał ze swoimi oddziałami na zamki i miasta księstwa brzeskiego i nyskiego¹⁷⁹. Tajemnicą pozostaje, co było powodem zmiany w relacji księcia Wilhelma z Krušiną. Wilhelm zachował władzę nad księstwem ziebickim do swojej śmierci 23 października 1452 roku. Według M. Šandery Krušina otrzymał zadośćuczynienie pieniężne. Nigdy jednak nie pogodził się do końca z takim rozstrzygnięciem¹⁸⁰. Z kolei F. Volkmer przytacza wydarzenie z 25 października 1444 roku, kiedy to Hynek Krušina wraz ze swoją małżonką Anną przekazał Radzie Miejskiej Kłodzka pokazań, lecz bliżej nieokreśloną ilość klejnotów, biżuterii, pereł pochodzących z długów żydowskich¹⁸¹. Od tego momentu pan zastawny ziemi kłodzkiej z powodzeniem zajął się sprawami wewnętrznymi swoich posiadłości.

Ciekawym zapisem z tego okresu jest sprawozdanie wdowy po Hynku Krušinie Anny z Koldic z 15 listopada 1454 roku¹⁸², zachowane w księdze miejskiej Kłodzka (1466-1499), w którym zreferowała ona politykę celną prowadzoną w komorze celnej na Homolu. Zapis potwierdza zasadę unikania wzajemnego clenia towarów wytworzonych przez mieszkańców obszaru miejskiego Kłodzka i Dusznik, nawiązującą do porozumienia z 1388 roku. W dokumencie zawarte są m.in. dane dotyczące towarów, które podlegały oceniu, w przypadku ich pochodzenia ze źródła spoza obu miejscowości. Przykładowo za przejazd konia z wozem pobierano 16 gr. Za przewóz wina, wosku, skóry i serów – 1 gr od konia. Za suszone ryby – 8 halerzy od konia, za kolorowe rzeczy – 1 gr od konia, za przewożone sukno – 2 halerze od konia, za ołów – 3 halerze od konia, za sól – 8 halerzy. Od każdej sztuki bydła

¹⁷⁷ Ibidem, s. 158.

¹⁷⁸ Księżę opawski Wilhelm, zięć Puty III z Czastolowic, uzurpujący sobie prawo do spadku po swojej matce, najmłodszej siostrze poległego pod Czerwoniakiem w 1428 roku księcia ziebickiego Jana. 25 kwietnia 1443 roku został wybrany przez szlachtę i mieszczan księstwa ziebickiego na jego władcę i stanął na czele konfederacji przeciwko Hynkowi Krušinie. Ibidem, s. 154.

¹⁷⁹ Ibidem, s. 157.

¹⁸⁰ M. Šandera, *Dějiny Kladzka od zástavy Janu II...* [119], s. 95. Brak danych na temat wysokości rekompensaty.

¹⁸¹ F. Volkmer, *Hynek Krussina von Lichtenburg...* [164], s. 158.

¹⁸² GGG, Bd. 2 [86], s. 233-234.

pobierano 3 halerze, za owce i trzodę chlewną – 2 halerze. Kupiec, który przewoził towar wozem i jechał obok konno, nie wnosił opłaty za konie. Każdy przejeżdżający konno musiał zapłacić 3 halerze. Przedstawiciel narodowości żydowskiej, niezależnie, czy coś przewoził, czy jechał sam, musiał wpłacić 1 gr za siebie i 1 gr za konia. Za przewóz piwa świdnickiego trzeba było zapłacić 8 halerzy za konia, za przewóz zboża – 3 halerze, za przewóz wełny – 8 halerzy.

8. Kłodzyczna pod panowaniem rodu Podiebradów (1454-1477)

Po śmierci Hynka Krušiny 4 marca 1454 roku jego syn Wilhelm już 16 maja sprzedał majątek obejmujący Ząbkowice Śląskie i ziemię kłodzką oraz dokument wystawiony przez cesarza Zygmunta Luksemburskiego dotyczący praw jego posiadacza do księstwa ziębickiego¹⁸³ Jerzemu z Podiebrad, ówczesnemu namiestnikowi Królestwa Czech (od 27 kwietnia 1452), za sumę 23 400 kop groszy praskich. Kupno 15 marca 1455 roku zatwierdził król Władysław Pogrobowiec. Zarządcą ziemi kłodzkiej, a później hrabstwa kłodzkiego i księstwa ziębickiego, został Hanuš Welfl z Varnsdorfu (Hans von Varnsdorf), który przez blisko 20 lat sprawował ten urząd w imieniu króla Jerzego¹⁸⁴.

Również dobra nachodzkie w wyniku walki zbrojnej trafiły ponownie w ręce rodziny Podiebradów. Jerzy odzyskał od Jana Koldy zamki Rychmberk w Górach Orlickich, Nachod i Czernikowice¹⁸⁵. Na odzyskanym zamku Homole namiestnik Czech obsadził swojego zarządcę Vaclava Holuba z Provozy¹⁸⁶.

7 stycznia 1458 roku Jerzy Podiebrad przekazał dobra nachodzkie (1458-1469) swoim synom, Bočkowi i Wiktorynowi¹⁸⁷. Po wstąpieniu na tron Czech (7 maja 1458)¹⁸⁸ nowy władca 24 czerwca 1459 roku podniósł ziemię kłodzką do godności suwerennego hrabstwa. Decyzję tę 5 sierpnia tego roku w Brnie zatwierdził cesarz Fryderyk III, podnosząc przy okazji syna Wiktoryna do godności księcia rzeszy niemieckiej, hrabiego Kłodzka i księcia Ziębic¹⁸⁹. 7 grudnia 1462 roku tę samą godność otrzymali młodszy bracia Wiktoryna, Henryk Starszy i Henryk Młodszy (Hynek). Najstarszy z braci, Bočko, z uwagi na lekkie upośledzenie umysłowe takich zaszczytów nie dostąpił¹⁹⁰.

16 grudnia 1465 roku król Czech przekazał w lenno swoim synom Wiktorynowi, Henrykowi Starszemu i Hynkowi księstwo ziębickie, hrabstwo kłodzkie i jedną trzecią księstwa opawskiego. Tym samym zmienił status prawny tychże majątności

---

¹⁸³ Ibidem, s. 96.

¹⁸⁴ M. Šandera, *Hanuš Welfl z Varnsdorfu [w:] 550 let Hrabství Kladského...* [5], s. 101.

¹⁸⁵ J.K. Hraše, *Dějiny Nachoda...* [7], s. 129; L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů...* [118], s. 127.

¹⁸⁶ J.K. Hraše, *Dějiny Nachoda...* [7], s. 143; F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 168.

¹⁸⁷ F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 170.

¹⁸⁸ Ibidem, s. 168.

¹⁸⁹ GGG, Bd. 2 [86], s. 255.

¹⁹⁰ Ibidem, s. 265.

z zastawu w domenę królewską¹⁹¹. Jednak już 5 sierpnia 1469 roku monarcha czeski ponownie zmienił zapis w odniesieniu do Kłodzka, oddając go w zastaw Urszuli von Hohenzollern, małżonce swojego syna Henryka Starszego, jako wiano ślubne¹⁹². Po dokładnym sprawdzeniu książki przychodów hrabstwa kłodzkiego przez radców ojca Urszuli, Albrechta von Brandenbura, okazało się, że zaliczane są do nich również te, wpłacane przez wolne sędziostwa przy Homolu¹⁹³.

Z książki przychodów dowiadujemy się m.in. o opłacie czynszowej za 1466 rok w wolnych dobrach sędziowskich Michała i Jerzego, którą każdy z nich musiał wnieść do kasy w Kłodzku: „Duszniki (Reynharcz): z 1 łana – VI gr., Ocieszów (Otschendorf): z 5 prętów – V gr., Szczytna (Rukhers): z 3 prętów – III gr., Podborze (Hartha): z 6 prętów – VI gr., Łężyce (Frederichsdorff): z 1 łana – VII gr.”¹⁹⁴.

Nasuwa się wniosek, że nie można w tym okresie mówić o wyodrębnionej strukturze majątności wokół Homola. Dochody z poszczególnych majątków dawnego klucza trafiały do kasy książęcej w Kłodzku.

Z ksiąg kościelnych tego okresu pochodzi informacja, że w 1471 lub rok później Zakon Braci Mniejszych (franciszkanie) zakupił w Reynharcz tzw. folwark szpitalny o powierzchni 2,5 łana¹⁹⁵.

W wyniku podziału spuścizny po zmarłym ojcu, 9 marca 1472 roku trzeci z synów, Henryk Starszy, przejął na wyłączność za zgodą pozostałych braci księstwo ziebickie, miasto i zamek Ząbkowice Śląskie z przyległościami, zamek i miasto Kłodzko z przyległościami i majątkami, zamek Homole, zamek i miasto Nachod z przyległościami, zamek Kuniticka Hora z przyległościami oraz klasztor Opatów¹⁹⁶.

3 kwietnia 1472 roku król Czech Władysław II Jagiellończyk przekazał oficjalnie w lenno księciu ziebickiemu Henrykowi Starszemu hrabstwo kłodzkie, Ziębice, Ząbkowice Śląskie i Nachod, z zapewnieniem, że dobra te nigdy nie zostaną rozdzielone¹⁹⁷.

9. Klucz dóbr homolskich w latach 1477-1501

Książę ziebicki Henryk Starszy pismem z 12 czerwca 1477 roku oddał zamek Landfried (Homole) wraz z przyległościami w lenno swojemu przyjacielowi z mło-

¹⁹¹ F. Volkmer, *Georg von Podiebrad und die Ereignisse seiner Zeit*, VGHGG VI (1886/1887), s. 195; F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 171.

¹⁹² Umowa wynikająca z prowadzonych wcześniej negocjacji w sprawie zawarcia związku małżeńskiego Urszuli von Hohenzollern z księciem ziebickim Henrykiem Starszym.

¹⁹³ F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 173; F. Volkmer, *Hynek Krussina von Lichtenburg...* [164], s. 195.

¹⁹⁴ F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 178.

¹⁹⁵ J. Kögler, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz...* [17], s. 265; GGG, Bd. 2 [86], s. 324.

¹⁹⁶ GGG, Bd. 2 [86], s. 325.

¹⁹⁷ F. Musil, P. Pregiel, *Chrestomatie k dějinom Kladska...* [68], s. 89-90.

dości Hildebrandtowi von Kauffung¹⁹⁸. Przydzielił do niego także część swoich majątków leżących na zachód od Homola po rzekę Metuję, zaliczanych do tej pory do klucza nachodzkiego. Tym samym w granicach dóbr znalazły się miasteczka Duszniki i Lewin oraz 21 wsi¹⁹⁹.

17 września tego roku włączył nowo nadane lenno Hildebrandta w obszar hrabstwa kłodzkiego²⁰⁰. Fakt ten potwierdziła dwa dni później jego małżonka Urszula, która zgodnie z umową przedmażeńską miała prawo do przychodów z tego hrabstwa, do których zaliczane były wpływy z wolnych dóbr sędziowskich, wymienione m.in. w poprzednim rozdziale²⁰¹. Na zamku Homole z Hildebrandtem i jego rodziną zamieszkała wówczas jego matka Elżbieta von Einsedil, wdowa po ściętym w Altenburgu Konradzie.

Na uwagę zasługuje wydarzenie z 4 grudnia 1490 r. Otóż w tym dniu na zamku doszło do przekazania majątku Elżbiety jej synowi Hildebrandtowi²⁰², czego świadkiem był książę ziebicki Henryk Starszy. Akt przekazania to jedyny dokument zachowany w regestach publikowanych przez niemieckich historiografów, pochodzący z zamku Landfried, poza wyżej wymienionym „o wątpliwym pochodzeniu”, o którym wspomina J. Kögler w swojej kronice, przy okazji zarządzania zamkiem przez Petra zwanego Polakiem²⁰³. Jest to również jedyny ślad wskazujący na zamieszkiwanie rodziny Kauffungów na zamku Homole.

Sprawa przyłączenia do lenna Kauffunga miejscowości leżących po zachodniej stronie Homola była zapewne rozłożona w czasie. Świadczyć o tym może m.in. zapis przedstawiony przez F. Alberta w jego pracy, z którego wynika, że miejscowości Słone i Brzozowie, będące lennem służebnym rycerza Jana von Doubrovice z zamku w Nachodzie, włączono w dobra homolskie dopiero po jego śmierci w 1497 roku²⁰⁴.

Spadkobiercami Hildebrandta Kauffunga zostali jego synowie, Zygmunt, Hans i Henryk²⁰⁵. Hans i Zygmunt są wymieniani m.in. w dokumencie z 8 grudnia 1496 roku, w którym Henryk Starszy potwierdził prawo Zygmunta Kauffunga do lenna po Krzysztofie Waldiz z Wernersdorf (Wolany), obejmującego majątki w Górnym Szalejowie i Wolanach, w przypadku gdy ten zakończy żywot bez męskiego potomka²⁰⁶. Hans był w nim wymieniany jako świadek ceremonii wydania dokumentu.

---

¹⁹⁸ Znana w Saksonii, zarówno z faktów, jak i legend, historia wprowadzenia przez Konrada (Kunza) von Kauffunga synów saskiego księcia Fryderyka Sanftmütigen, Ernesta i Albrechta, skojarzyła losy Henryka St. z Podiebradów z synem Konrada, Hildebrandtem. Rodzina Kauffungów po ścięciu Konrada znalazła schronienie na dworze królewskim w Pradze, gdy namiestnikiem Czech był Jerzy z Podiebradów.

¹⁹⁹ F. Musil, P. Pregiel, *Chrestomatie k dějinom Kladska...* [68], s. 91-94; GGG, Bd. 2 [86], s. 364.

²⁰⁰ GGG, Bd. 2 [86], s. 365-366.

²⁰¹ Ibidem, s. 366.

²⁰² Ibidem, s. 445.

²⁰³ Ibidem, s. 144; F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 160.

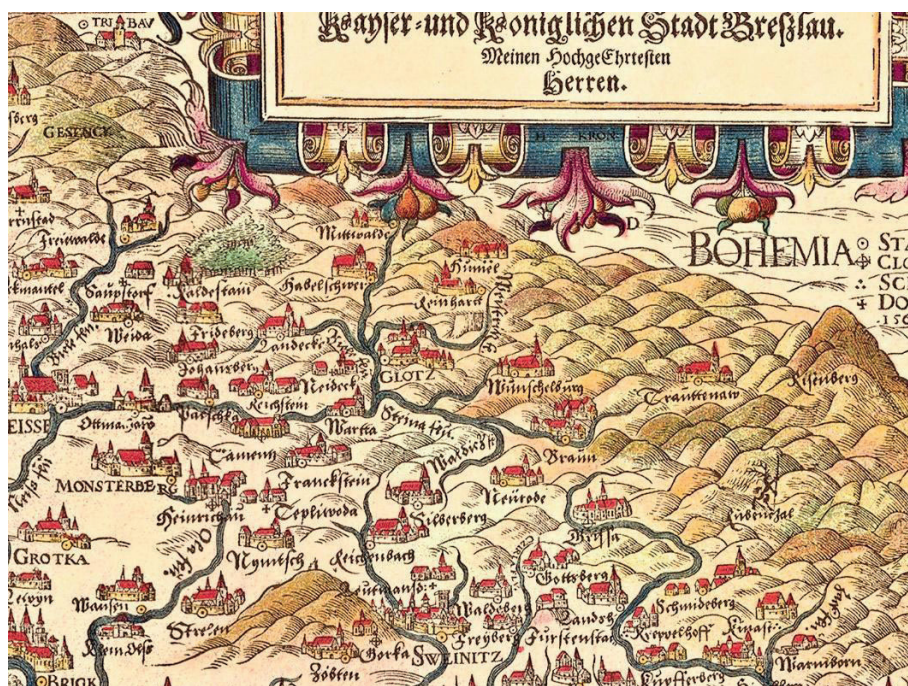
²⁰⁴ F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...* [7], s. 88.

²⁰⁵ Brak danych dotyczących małżonki Hildebrandta oraz liczby posiadane go potomstwa.

²⁰⁶ GGG, Bd. 2 [86], s. 487.

Henryk Kauffung zasiadał od 1499 roku w radzie panów lennych hrabstwa kłodzkiego. Jego nazwisko jest wymienione w dokumencie z 11 czerwca 1500 roku²⁰⁷. Natomiast z dokumentu z 29 czerwca 1500 roku dowiadujemy się, że Kauffungowie wytwarzali w Reinharz piwo, będące konkurencyjnym towarem dla piwa z Kłodzka²⁰⁸.

28 czerwca 1505 roku bracia Hans i Henryk Kauffungowie potwierdzili przywileje podporządkowanego im miasteczka Duszniki (Reinerz), nadane w 1408 roku, wraz ze zwolnieniem mieszkańców z obowiązku wprowadzonego przez ich ojca Hildebrandta, dotyczącego wykaszania i zbierania traw z pobliskich łąk, z wyjątkiem łąki przy Łężyczach, zwanej Oberschaar²⁰⁹. Była to data bardzo istotna w dziejach miasta, ponieważ to właśnie wówczas po raz pierwszy pojawiła się informacja o burmistrzu i Radzie Miejskiej w Dusznikach²¹⁰.

7. Fragment mapy Śląska Martina Helwiga z 1561 roku.
Na mapie Homole i miasto Reinerz²¹¹

²⁰⁷ Ibidem, s. 519.

²⁰⁸ Informacja pojawiła się przy okazji wydania przez synów Henryka St., Alberta, Georga i Karola, 14 artykułów dotyczących przywilejów miasta Kłodzka. Ibidem, s. 523.

²⁰⁹ J. Kögler, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz...* [17], s. 197.

²¹⁰ D. i R. Eysymontt, *Duszniki – miasto i źródł, studium historyczno-urbanistyczne*, t. 1, Wrocław 1992 (mps) [Biblioteka Muzeum Ziemi Kłodzkiej], s. 44.

²¹¹ *Atlas historyczny Euroregionu Glacensis* [9], s. 122.

Trzeci z braci, Zygmunt Kauffung, zapisał się negatywnie w historii hrabstwa kłodzkiego. Wspólnie z Krzysztofem von Reisewitz z Olszanicy, a być może tylko w tym samym czasie, w latach 1506-1512 dopuścił się licznych rozbojów na Śląsku i ziemi kłodzkiej. Na posiedzeniu Landtagu w Kłodzku, zwołanym w 1512 roku m.in. w celu zapobieżenia rozbójniczej działalności przedstawicieli szlachty na ziemi kłodzkiej, uznano wyżej wymienionych, obok Bernarda Haugewita i Georga Geislera, za rozbójników, których nakazuje się ścigać w imieniu prawa²¹².

Po schwytaniu Reisewitza Zygmunt Kauffung nie zaprzestał łamania obowiązujących norm prawnych. W 1516 roku miał dopuścić się zbrodni na bliżej nieznanym Johanie Schönbergu. W 1522 roku rycerz-rozbójnik wypowiedział posłuszeństwo królowi Czech Ludwikowi Jagiellończykowi i cesarzowi Karolowi V. Został schwytany w 1534 roku i skazany na ścięcie. Wyrok wykonano w Wiedniu²¹³.

Wyczyny Zygmunta zmusiły zapewne jego braci do sprzedaży lub, co jest bardziej prawdopodobne, do oddania posiadanego lenna jeszcze przed 1520 rokiem, być może zaraz po udowodnionym zabójstwie. Georgius Aelurius stwierdził w swojej *Glacjografii*, że rodzina całkowicie zniknęła z kart historii ziemi kłodzkiej²¹⁴. Z dostępnych dokumentów z tego okresu dowiadujemy się, iż w 1520 roku hr. Ulryk von Maidburg-Hardegg, władający hrabstwem kłodzkim od 5 maja 1501 roku, zarządzał już bezpośrednio dobrami homolskimi, wydając wolnemu sędziostwu Dolina (Hermsdorf) dokument zwalniający z obciążeń wobec jego osoby. W 1524 roku Ulryk przekazał hrabstwo kłodzkie swojemu bratu Janowi, pozostawiając dla siebie klucz dóbr homolskich, z królewskim regale celnym, górniczym oraz prawem do bicia monet w Kłodzku, nadanym mu wspólnie z braćmi Janem i Juliuszem w 1507 roku przez cesarza Maksymiliana I²¹⁵.

10. Schyłek klucza dóbr homolskich – rozwój miasta Duszniki (Reinerz)

Po objęciu tronu Czech przez dynastię Habsburgów w 1526 roku rodzina von Maidburg-Hardegg ubiegała się o sprzedaż hrabstwa kłodzkiego królowi Ferdynandowi I, z wyłączeniem Homola, znajdującego się nadal w posiadaniu Ulryka von Maidburg-Hardegg. W lipcu 1534 roku doszło do zawarcia stosownej umowy, w myśl której Ferdynand I zobowiązał się do przejścia hrabstwa za sumę 24 000 złotych (florenów) reńskich, z której od razu wypłacił sprzedawcy hr. Janowi von

---

²¹² J. Kögler, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz...* [17], s. 196.

²¹³ J. Kögler, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz...* [17], s. 196-197; Georgius Aelurius, *Glaciographia, oder Glätzische Chronica* [4], s. 242.

²¹⁴ Georgius Aelurius, *Glaciographia, oder Glätzische Chronica* [4], s. 242.

²¹⁵ J. Šůla, *Počátek a konec pernštejnské zástavy Hrabství Kladského*, Hradec Králové 1999 [Kladský Sborník 3], s. 70.

Maidburg-Hardegg tylko 4000 złotych reńskich. Pertraktacje w sprawie przekazania pozostałej kwoty trwały do czasu, gdy zmarł zarówno hrabia kłodzki Jan (1535), jak i jego brat Ulryk (1536). Dopiero syn Jana Christian sprzedał wspomniany majątek (bez Homola) kamerze królewskiej²¹⁶.

W międzyczasie pojawił się kupiec – morawski możnowładca Jan z Pernsztejna (Pernštejn), który zobowiązał się spłacić zobowiązania króla wobec rodziny von Maidburg-Hardegg oraz inne wierzycelności z chwilą przejęcia hrabstwa kłodzkiego. Zastaw kłodzki został oszacowany na 83 464 złote (floreny) reńskie. Po długich perypetiach, które wyczerpująco przedstawia w swoim opracowaniu J. Šůla²¹⁷, Pernsztejn z końcem 1540 roku przejął w pełnym zakresie formalno-prawnym przedmiot transakcji z roku 1537.

Klucz Homole, który po śmierci Ulryka, prawdopodobnie w 1536 roku, trafił w posiadanie Georga Seydlitz von Schönfeld, Pernsztejn przejął rok później. W 1548 roku, tuż przed śmiercią (8 września 1548), Jan z Pernsztejna oprócz potwierdzenia przywilejów mieszkańców miasteczka Duszniki, przekazał im w formie darowizny słodownię z przyległym ogrodem, gdzie znajdował się skład soli (jama solna), tartak i dwa małe stawy. Należy podkreślić, że jest to pierwszy akt przekazania określonej części majątku właściciela Homola samorządowi miasta²¹⁸.

3 grudnia 1549 roku, ponad rok po śmierci Jana Pernsztejna, jego synowie – Jarosław, Wratysław i Adalbert, sprzedali hrabstwo kłodzkie wraz z kluczem dóbr homolskich palatynowi reńskiemu, arcybiskupowi Salzburga ks. Ernestowi Bawarskiemu, za sumę 140 000 guldenów²¹⁹. Nie obyło się przy tym bez problemów. Otóż Pernsztejnowie chcieli zachować dla siebie klucz dóbr homolskich. Ks. Ernest postawił jednak sprawę jasno, że transakcja może w ogóle nie dojść do skutku, jeśli nie uwzględnią tego obszaru. Zaraz po sfinalizowaniu umowy, 10 grudnia, nowy właściciel przekazał dobra homolskie swojemu nieślubnemu synowi Eustachemu, któremu w 1550 roku cesarz Karol V nadał tytuł szlachecki, potwierdzając to przydomkiem „von Landfried”. Jego nobilitację z racji stanu pochodzenia jeszcze w tym samym roku zatwierdził papież Juliusz III²²⁰.

²¹⁶ Ibidem, s. 70-71.

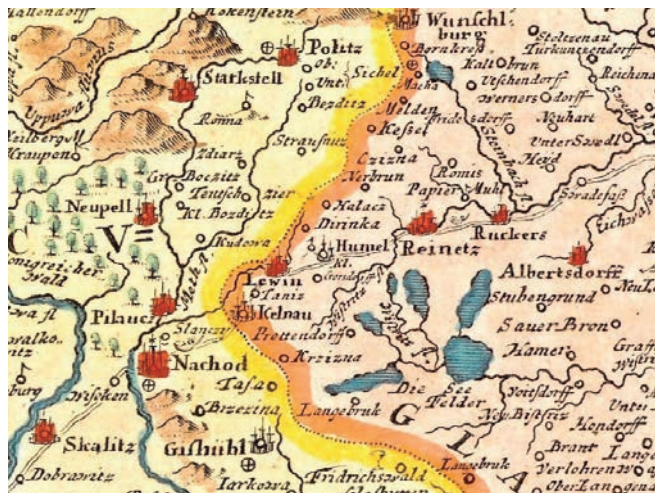
²¹⁷ Ibidem, s. 70-74.

²¹⁸ J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 2 [95], s. 280.

²¹⁹ F. Musil, P. Pregiel, *Chrestomatie k dějinom Kladska...* [68], s. 113-114.

²²⁰ Książę Ernest Bawarski, który mimo piastowanej funkcji arcybiskupa Salzburga nigdy nie przyjął święceń kapłańskich, miał ze swoją pierwszą partnerką Margaretą von Plauenstein z Passau syna Eustacha i córkę Brigitte. Obok wymienionych miał jeszcze czworo dzieci z kolejnych dwóch związków. Jednak tylko tych pierwszych dwoje miało prawo do tytułu szlacheckiego. Za H. Kammermayer, *Herzog von Bayern...* [53], s. 169, 195.

8. Fragment mapy Czech Jana Jerzego Vogta z 1712 roku.

Na mapie prawdopodobnie po raz ostatni pojawił się zamek Homole²²¹, ciekawostką jest również ujęcie na niej młyna papierniczego w Dusznikach (Reinerz)

Okres panowania ks. Ernesta Bawarskiego w Kłodzku to czas wzmożonej aktywności ruchów reformatorskich: luteranów, schenkfeldystów i kalwinów. Większość społeczeństwa ziemi kłodzkiej popierała tego typu idee, stąd też gdy osiadł on w 1556 roku na stałe na zamku w Kłodzku, musiał się zmierzyć z nowym wyzwaniem. Jego działania w tym zakresie określono w historii ziemi kłodzkiej jako okres „pierwszej kontrreformacji”, zakończonej jednak kompletnym fiaskiem²²². Nie sprzyjał mu nawet zarządzający jego sprawami w 1549 roku starosta Kłodzka Hans Prag von Wellnitz²²³.

Istotnym elementem działalności byłego arcybiskupa Salzburga była reorganizacja administracji kłodzkiej. Sprowadził on w tym celu z Bawarii zaufanych urzędników i prawników, biegłych w prawie niemieckim, z kanclerzem Salomonem Hauckiem i dr. Crispinem Krichem na czele²²⁴. Mieli oni do dyspozycji dwóch pisarzy kancelistów, władających zarówno językiem czeskim, jak i niemieckim. Jednym z głównych zadań tejsze kancelarii była opieka prawna nad sprawami nowego Urzędu Starosty Krajowego Hrabstwa Kłodzkiego (Amt des Landeshauptmanns), powstałego na bazie wcześniejszego, funkcjonującego od 1346 roku urzędu starosty, który przewodniczył radzie panów lennych²²⁵. Oprócz wspomnianych tematów

²²¹ *Atlas historyczny Euroregionu Glacensis* [9], s. 47.

²²² H. Kammermayer, *Herzog von Bayern...* [53], s. 190.

²²³ *Ibidem*, s. 184.

²²⁴ *Ibidem*, s. 171-172.

²²⁵ *Ibidem*, s. 172.

ks. Ernest Bawarski skupił się na rozbudowie swojej siedziby na zamku, powołując w tym celu własną administrację dworską²²⁶. Zmarł 7 grudnia 1560 roku w Kłodzku.

Jeszcze przed śmiercią swego ojca w 1559 roku Eustachy von Landfried sprzedał Urzędowi Królewskiemu, reprezentowanemu przez kameriarę miejską Dusznik, za kwotę 200 kop pierwszy, wymieniany już w 1361 roku²²⁷, murowany budynek właścicieli miasteczka, późniejszą gospodę „Taberne – Hummelfürst”. Natomiast zaraz po jego śmierci odsprzedał Homole Ernstowi Gelhorn von und zu Alten Greckau und Roge²²⁸. Przeniósł się do Dusznik, do domu z folwarkiem, zakupionego od Thomasa Föglera i Hensela Klugera²²⁹.

Z 1561 roku pochodzi informacja radcy księcia bawarskiego Albrechta Wittelsbacha, z której wynika, iż zamek zwany Homole przedstawia sobą starą, zniszczoną budowlę i jest opuszczony²³⁰. Tak zakończyła się ponad 200-letnia historia siedziby rycerskiej Landfried na wzgórzu Homole.

9. Fragment mapy Czech Jana Krzysztofa Müllera z 1720 roku. Na mapie miasto Reinertz. Nie uwzględniono na niej już zamku Homole²³¹

Miasto Duszniki rozpoczęło natomiast długą drogę kształtowania własnej tożsamości. Pierwsze wpisy w księdze miejskiej pojawiły się w 1555 roku²³². Pod wpły-

²²⁶ Ibidem.

²²⁷ Za J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 2 [95], s. 295. Tamme Panewicz miał przepisać budynek wraz i innymi majątnościami na swoją małżonkę Elżbietę.

²²⁸ Za H. Kammermayer, *Herzog von Bayern...* [53], s. 192. Rodzina Wittelsbachów bardzo szybko uporała się ze spuścizną po Ernście Bawarskim, z pominięciem Eustachego von Landfried.

²²⁹ J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz...* [17], s. 197.

²³⁰ C. Dinter, R. Novotny, *Bad Reinerz...* [107], s. 26.

²³¹ *Atlas historyczny Euroregionu Glacensis* [9], s. 52.

²³² J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 2 [95], s. 280.

wem impulsów reformatorskich obywatele miasteczka z większym impetem zaangażowali się w działalność samorządu miejskiego. Wydarzeniem, które to potwierdza, był zakup przez miasto od Michaela Leistera w 1567 roku za 209 kop praskich groszy budynku na przyszły ratusz²³³. Z roku 1568 pochodzi natomiast wzmianka w kronice J. Köglera o nabyciu przez miasto za sumę 300 kop groszy majątku wójta Barthela Sandmanna, na który składały się: dom z zagrodą położony powyżej folwarku kościelnego oraz 1 łan ziemi wraz z błoniem zwanym przylesiem. Transakcja została potwierdzona 5 kwietnia 1574 roku przez ówczesnego starostę Kłodzka Hansa von Pubschütza²³⁴. W 1606 roku miasto wykupiło od cesarza Rudolfa II Habsburga browar z kotłem browarnym wraz z prawem wyłączności sprzedaży piwa dla okolicznych wsi: Słoszowa, Doliny, Bobrownika, Podgórze, Granicznej oraz kolonii Zielone i Grodziec.

W 1562 roku w miasteczku działał już młyn papierniczy. Ambros Tepper, współwłaściciel budynku, w którym młyn się znajdował, odsprzedał swoją część Nikolau-sowi Kretschmerowi z Saksonii²³⁵. 21 sierpnia 1601 roku w wyniku intensywnych opadów (oberwanie chmury) doszło do powodzi, która zniszczyła zarówno młyn, jak i budynek szpitalny, powstały jeszcze przed 1575 rokiem. Obydwie budowle zostały odbudowane w 1605 roku. Syn Nikolasa Kretschmera, Gregor – budowniczy i właściciel młyna papierniczego, bardzo szybko doprowadził produkcję papieru do wielkiego rozkwitu. Jego wyroby znalazły uznanie na dworze cesarskim, dlatego cesarz Rudolf II nadał mu przydomek szlachecki „von Schenkendorf”²³⁶.

Nazwisko Gregora von Schenkendorfa pojawia się także w kontekście budowy kościoła ewangelickiego. Świątynia parafialna w Dusznikach od około 1566 roku znajdowała się w rękach luteranów. Od 1576 roku trwała jej rozbudowa o konstrukcji drewniano-murowanej, z klasyczną orientacją wschód – zachód, prostopadłą do obecnej²³⁷. Dopiero w 1603 roku budynek przeszedł ponownie na własność Kościoła rzymskokatolickiego. Dlatego w 1609 roku, po wydaniu listu majestatycznego przez cesarza Rudolfa II, rozpoczęto budowę kościoła dla gminy ewangelickiej. Świątynia św. Krzyża powstała w 1611 roku ze środków gminy, a budowie patronował wspomniany Gregor von Schenkendorf. W małej wieży zamontowano dzwon z napisem: „Gott allein gebührt die Ehre!”²³⁸.

W 1574 roku w mieście powstał cmentarz. Potrzebę wyznaczenia miejsca pochówku dla większej liczby ludności wymusiła epidemia dżumy z 1568 roku. Cmentarz służy mieszkańcom po dzień dzisiejszy.

²³³ C. Dinter, R. Novotny, *Bad Reinerz...* [107], s. 27.

²³⁴ J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 2 [95], s. 281.

²³⁵ R. Sachs, *Dusznicka papiernia i jej właściciele*. [w:] M. Szymczyk, R. Sachs, R. Eysymontt, Bałchan J., *Monografia młyna papierniczego w Dusznikach-Zdroju, Duszniki-Zdrój 2018*, s. 39.

²³⁶ Ibidem, s. 40.

²³⁷ J. Kögler, *Geschichte der Pfarrei Reinerz*, [78], s. 2; C. Dinter, R. Novotny, *Bad Reinerz...* [107], s. 27.

²³⁸ C. Dinter, R. Novotny, *Bad Reinerz...* [107], s. 31.

15 kwietnia 1566 roku Duszniki otrzymały od króla Czech Maksymiliana II Habsburga prawo do organizowania raz w roku, w niedzielę poprzedzającą dzień św. Michała, ośmiodniowego jarmarku oraz targu w każdy wtorek²³⁹. Inny jarmark, w dzień Świętych Apostołów Filipa i Jakuba (1 maja), mógł odbywać się w Dusznikach od 1578 roku, na mocy decyzji kolejnego króla Czech i cesarza rzymskiego Rudolfa II Habsburga, który 10 października tego samego roku potwierdził również dotychczasowe przywileje mieszkańców miasta²⁴⁰. Kolejnego potwierdzenia przywilejów dokonał nowy król Czech i cesarz Maciej Habsburg. Zatwierdził także w 1617 roku wykupione przez miasto cztery lata wcześniej prawo do wyższego sądownictwa²⁴¹.

Od 1578 roku samorząd miejski posiadał również prawo do udzielania cechom rzemieślniczym pozwolenia na ich działalność²⁴². Tym samym oficjalną ochronę otrzymały branże rzemieślnicze krawców, sukienników, rzeźników, piekarzy, szewców, cieśli, a później ślusarzy, kowali, stolarzy i woźniców. Cech krawców był najstarszym w mieście. Powstał w 1566 roku, chociaż miejscowi tkacze i sukiennicy mieli doszukać się świadectwa swojej obecności już w 1505 roku. Wszyscy powoływali się przy tym na dekret cesarza Maksymiliana I z 1500 roku zezwalający na zakładanie cechów rzemieślniczych²⁴³.

W 1567 roku w bezpośrednie zarządzanie Urzędu Królewskiego w Pradze przeszło hrabstwo kłodzkie²⁴⁴. Dla nieistniejącego już klucza dóbr homolskich oznaczało to wprowadzenie na tym obszarze administracji zwierzchniej w osobie wójta, który zarządzał spuścizną po majątku homolskim, nadal nazywanym zwyczajowo Hummelherrschaft. Tego samego roku Maksymilian II zastawił część majątku z dawnego klucza Wolfowi von Sternberg. Umowa została rozwiązana w 1577 roku. Kolejnym panem zastawnym części dóbr homolskich był Bernhardt von Khast, a po nim od 1590 roku – Rudolf von Stubenberg z Nowego Miasta nad Metują²⁴⁵.

W kronice J. Köglera znajduje się opis, w jaki sposób urzędnicy królewscy Rudolfa II przeprowadzali reorganizację struktur majątków wchodzących w skład domeny monarszej. Otóż 11 lutego 1595 roku starosta kłodzki Melchior von Rechenberg zezwolił wolnym obywatelom Dusznik, Lewina i wsi dawnego klucza dóbr homolskich na zastawianie własnych dóbr w celu pozyskania środków finansowych na wykup zastawu homolskiego z rąk rodziny von Stubenberg. Wartość transakcji opiewała na

²³⁹ J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 2 [95], s. 281.

²⁴⁰ Ibidem.

²⁴¹ Ibidem, s. 282.

²⁴² Ibidem, s. 280-281.

²⁴³ C. Dinter, R. Novotny, *Bad Reinerz...* [107], s. 26-27.

²⁴⁴ W 1567 roku sejm stanowy Królestwa Czech odmówił Albrechtowi Wittelsbachowi przyznania tytułu obywatela królestwa, a tym samym praw do tytułu pana zastawnego hrabstwa kłodzkiego. Faktyczne przejęcie zastawu przez króla Czech Maksymiliana II od Wittelsbachów miało nastąpić w 1569 roku. Za F. Musil, P. Pregiel, *Chrestomatie k dějinom Kladska...* [68], s. 114-115. Ostateczne rozliczenie zastawu księcia Ernesta Bawarskiego nastąpiło dopiero za panowania cesarza Rudolfa II w 1604 roku. Za H. Kammermayer, *Herzog von Bayern...* [53], s. 191.

²⁴⁵ J. Kögler, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz...* [17], s. 198.

kwotę 5000 florenów. Cesarz zapewnił przy tym obywateli tych miejscowości, że ich dobra nie będą już więcej zastawiane²⁴⁶. Potwierdzeniem tego zapewnienia była kolejna decyzja Urzędu Królewskiego z 1 czerwca 1595 roku o sprzedaży Dusznikom za kwotę 10 000 kop miśnieńskich następujących składników majątku: folwarku Jeleniów jako wolnego sędziostwa, folwarku przy opuszczonym zamku Homole z łąkami, stawami rybnymi, ziemią orną i lasami, pieca wapienniczego, dwóch stawów w Łężycach i domu reprezentanta władzy zwierzchniej w mieście, znanego już za czasów J. Köglera „Taberne – Hummelfürst”²⁴⁷.

Z rokiem 1598 wiąże się oficjalne rozwiązanie klucza dóbr homolskich, który już od 1567 roku jedynie z nazwy funkcjonował jako jednolity majątek. Jak wynika z urbarza radcy cesarskiego starosty Kłodzka Melchiora von Rechenberga, datowanego na 10 lipca 1598 roku²⁴⁸, miasto Duszniki (Reinerz) poprzez wniesienie tytułem zastawu wyżej wymienionej sumy wykupiło swoją samodzielność, stając się miastem kamery królewskiej.

W 1601 roku Radków zakupił z dawnego zastawu Rudolfa von Stubenberga Pasterkę (Passendorf), kolonię Brunnkreis i Ostrą Górę (Nauseney). W tym samym roku Nachod zakupił wsie: Słone (Schlaney) i Brzozowie (Brzesowie). Stubenberg pozostał w tej okolicy tylko z majątkiem Czermna²⁴⁹. Pozostałe nieruchomości dawnego klucza dóbr homolskich pozostały w gestii kamery królewskiej do 1684 roku.

10. Dekret cesarza Rudolfa II z 23 kwietnia 1595 roku dotyczący transakcji wykupu zastawu homolskiego przez miasto Duszniki.

Źródło: Akta miasta Dusznik nr 66, Archiwum Państwowe we Wrocławiu, oddział w Kamieńcu Ząbkowickim

²⁴⁶ Ibidem.

²⁴⁷ Ibidem. W tej publikacji wymieniona jest taka sama kwota, jak w treści, jednakże w przypisie na tej samej stronie według ksiąg dekanatu z 1631 roku (s. 89), wymieniona jest kwota 8900 schock (kop). Prawdopodobnie w związku z powyższym zapisem przeliczono ją na walutę obowiązującą w Prusach, stąd 10 000 talarów. Za J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 2 [95], s. 282.

²⁴⁸ Ibidem, s. 282.

²⁴⁹ J. Kögler, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz...* [17], s. 198-199.

11. Wydarzenia wojny trzydziestoletniej

Wojna trzydziestoletnia (1618-1648) była dla małego miasteczka katastrofalna w skutkach. Dotarła do Dusznik w 1621 roku wraz z wojskami „króla zimowego” Fryderyka V Wittelsbacha, wycofującymi się z Pragi po przegranej bitwie pod Białą Górą. Jego pododdziały, które zajęły przełęcz przy Homolu, były wówczas zaopatrywane przez miejscową ludność protestancką. W grudniu 1621 roku większość z nich uciekła z obawy przed zbliżającymi się oddziałami księcia Saksonii, który przybył, by wspomóc wojska cesarskie w czasie oblężenia Kłodzka. Klęska obrońców miasta zmieniła diametralnie położenie w większości protestanckiej społeczności Dusznik (Reinerz).

Z powodu opowiedzenia się po stronie Fryderyka V Wittelsbacha w jego konflikcie z cesarzem Ferdynandem II Habsburgiem, w 1625 roku mieszkańcy Dusznik zostali pozbawieni swoich przywilejów²⁵⁰. Odzyskali je dopiero 15 stycznia 1629 roku, po skutecznie przeprowadzonej rekatolizacji regionu²⁵¹. W akcie przywrócenia praw i przywilejów król Czech (od 1627) Ferdynand III Habsburg ponowił przywileje z lat 1408 i 1505. Potwierdził także ważność darowizny Jana z Pernsztejna z 1548 roku. Wprowadził dodatkowo podatek na rzecz kwestury²⁵² w wysokości 2 grzywien miśnieńskich od słodowni i 1 grzywiny od tartaku. W akcie łaski pozostawił także na niezmienionym poziomie opłatę za wywożone z miasta lub sprzedane piwo w wysokości 0,5 guldena od beczki²⁵³.

Autor *Glacjografii* poświęca miasteczku parę zdań. W pierwszym stwierdza, że nie ma ono murów obronnych i jego nazwa wywodzi się od „rein – Erz” lub też imienia zasadzcy (lokatora) osady, Reinharda. W drugim zdaniu informuje o pożarze, który wybuchł 9 maja 1605 roku. Spłonął wówczas folwark kościelny wraz z częścią świątyni. Przyczyną pożaru miało być nieodpowiednie obchodzenie się z ogniem podczas wędzenia ryb²⁵⁴.

W kronice miejskiej z tego okresu (29 stycznia 1629) pojawiła się wzmianka o wójcie Georgu Zwiner von Hutberg, lokalnym przedstawicielu władzy cesarskiej, który zarządzał odbudową kościoła parafialnego wspólnie z duchownymi parafii²⁵⁵. We wspomnianym wcześniej piśmie z 15 stycznia 1629 roku król Czech Ferdynand III Habsburg zatrzymał dla siebie prawo do wyższego sądownictwa i powoływania wójtów przez Urząd Królewski²⁵⁶. Dlatego sądzić należy, że władze wprowadziły do miasteczka swojego zarządcę w osobie wójta, ograniczając tym samym działalność samorządu miejskiego. Przejął on w zarząd na tym obszarze prawdopo-

²⁵⁰ J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 2 [95], s. 283.

²⁵¹ Ibidem.

²⁵² Odpowiednik instytucji znanej obecnie pod nazwą Urząd Skarbowy.

²⁵³ F. Volkmer, *Die Privilegien des Adels und der königlichen Städte der Grafschaft Glatz vom 15. Januar 1629*, VGHGG VI (1886/1887), s. 77-78.

²⁵⁴ Gergius Aelurius, *Glaciographia, oder Glätzische Chronica...* [4], s. 235.

²⁵⁵ C. Dinter, R. Novotny, *Bad Reinerz...* [107], s. 34.

²⁵⁶ F. Volkmer, *Die Privilegien des Adels* [253] s. 69.

dobnie także majątki wolnych sędziów, którzy, obwiniani o sprzyjanie Fryderykowi V Wittelsbachowi, zostali w części lub w całości ich pozbawieni²⁵⁷. Z kroniki J. Köglera dowiadujemy się, że w 1645 r. Duszniki zamieszkiwało 91 wolnych obywateli, natomiast poza miasteczkiem, w dawnym majątku homolskim, bliżej nieokreślonym pod względem obszaru, było ich 55²⁵⁸.

Przemarsz wojsk cesarskich Ferdynanda III (8 maja 1646) oraz szwedzkich (26 stycznia 1647) przyczynił się do całkowitego spustoszenia okolicy. Zapisy w kronice z tego okresu donoszą, iż w miasteczku pozostało jedynie 25 wolnych obywateli. W obszarze zaliczanym do miasta zniszczone zostały 54 gospodarstwa²⁵⁹.

12. Duszniki „miastem królewskim”

Chaos długotrwałej wojny miał swoje przełożenie na funkcjonowanie miasteczka po jej zakończeniu. Zaburzona została forma prawna działalności rzemiosła, ukształtowana za czasów cesarza Rudolfa II w 1579 roku. Rzemiosło w mieście musiało konkurować z powstającymi warsztatami rzemieślniczymi w okolicznych wsiach, m.in. w Szczytnej (Rückers), Łężycach (Friedersdorf) i Kulinie (Keilendorf)²⁶⁰. W 1654 roku dużym nakładem kosztów udało się rzemieślnikom z Dusznik uzyskać u cesarza Ferdynanda III przywrócenie dawnego porządku w funkcjonowaniu poszczególnych cechów. Stosowne dokumenty opatrzone pieczęcią cesarską otrzymały wszystkie branże. Przykładowo w tym okresie cech sukienników liczył 30 mistrzów. Bardzo dobrze rozwijała się także branża tkaczy wyrobów lnianych²⁶¹.

W Dusznikach odżyło również życie kulturalne. 2 marca 1655 roku magistrat potwierdził funkcjonowanie „Bractwa Muzycznego” założonego w 1591 roku²⁶².

17 sierpnia 1669 roku w mieście zatrzymał się abdykujący król Polski Jan Kazimierz Waza, będący w drodze do Francji. Gościł w zajeździe „Pod czarnym niedźwiedziem”, którego właściciel H.W. Peschke uwiecznił to wydarzenie tablicą pamiątkową przy wejściu do budynku²⁶³.

Istotny dla historii Dusznik okazał się zakup z 1682 roku. Miasto nabyło wówczas od Michaela Leistera za 425 grzywien majątek wolnego sędziostwa Prottendorf²⁶⁴, w obrębie którego odkryto zasoby wód leczniczych. Odkrycie to zmieniło oblicze miasteczka, jednak dopiero w drugiej połowie XVIII wieku.

---

²⁵⁷ Ibidem, s. 64-65,

²⁵⁸ J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 2 [95], s. 283.

²⁵⁹ C. Dinter, R. Novotny, *Bad Reinerz...* [107], s. 35.

²⁶⁰ Ibidem, s. 37.

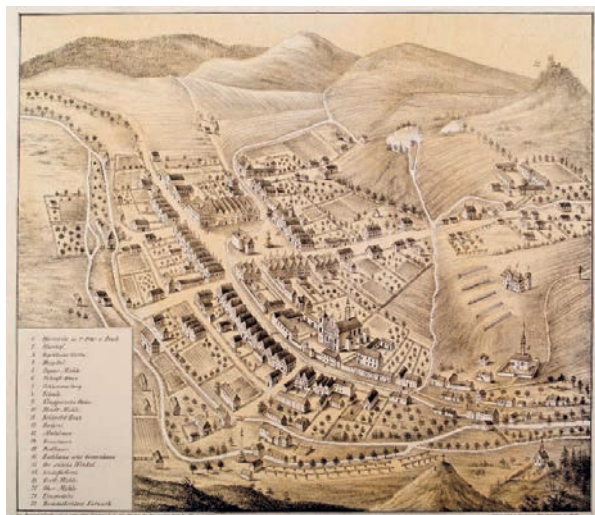
²⁶¹ Ibidem, s. 39.

²⁶² Ibidem, s. 28, 39.

²⁶³ J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 2 [95], s. 284; C. Dinter, R. Novotny, *Bad Reinerz...* [107], s. 40.

²⁶⁴ J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 2 [95], s. 284.

20 grudnia 1684 roku miasto zakupiło kolejne wsie: Dolinę (Hermsdorf) i Słoszów (Roms)²⁶⁵.

11. Widok miasta Duszniki „z lotu ptaka” (1737 rok)

Tego samego roku, na mocy decyzji cesarskiej „komisji alienacyjnej”, Duszniki nabyły za sumę 500 florenów potwierdzenie zrównania w prawach z pozostałymi miastami królewskimi hrabstwa kłodzkiego. Uzyskały tym samym status „miasta królewskiego”, z prawem uczestnictwa w posiedzeniach Landtagu w Kłodzku²⁶⁶.

Podsumowanie

Lokalizacji obiektu na wzgórzu nazywanym obecnie Gomoła należy doszukiwać się w okresie panowania ostatnich Przemyślidów. W tym miejscu zapewne przebiegała zachodnia granica ziemi kłodzkiej – lenna książąt wrocławskich Henryka IV Prawego (1278-1290) i Henryka VI (1327-1335) oraz księcia ziębickiego Bolka II (1336-1341). Już wówczas mogła tam funkcjonować strażnica i komora celna z małym zapleczem gospodarczym. Karol Luksemburski, który w 1341 roku objął administrację w Czechach, jeszcze jako margrabia Moraw mógł usankcjonować pod względem formalno-prawnym zastany stan rzeczy.

Historia zamku – siedziby rycerskiej na Homolu nie zawsze była zbieżna z historią klucza dóbr homolskich. Stąd też, jak sądzę, z dużą uwagą należy przyglądać się ewolucji prawa lennego na ziemi kłodzkiej. Miało ono swoją specyfikę zapoczątkowaną przez Luksemburgów w XIV wieku, zaraz po objęciu przez nich władzy w Czechach, odbiegającą od porządku prawnego w pozostałych krainach Królestwa.

²⁶⁵ Ibidem.

²⁶⁶ Ibidem, s. 283-284.

Ta odmienność była wyrażona m.in. w funkcjonowaniu sądu lennego (Mannrecht-srat) w ramach domeny monarszej, który na ziemi kłodzkiej zastępował sąd ziemski i przetrwał praktycznie do końca panowania Habsburgów na tym terenie. Ta odmienność dotyczyła także własności alodialnej – wolnego sędziostwa, których gospodarze stracili swoje przywileje na rzecz miast, w latach 20. XVII wieku, po przeprowadzonej rekatolizacji regionu.

Polityka zastawiania i wydzielania dóbr lennych, charakterystyczna dla okresu średniowiecza w Czechach, sprawiała, że nie zawsze zamek był przekazywany bądź też zastawiany wraz ze wszystkimi przyległymi majątkami.

W latach 1392-1427 pan lenny tego obszaru był praktycznie właścicielem dwóch dużych majątków: nachodzkiego i homolskiego. Wydarzenia wojen husyckich zmieniły ten obraz. Klucz dóbr homolskich zniknął z kart historii jako podmiot prawny na blisko 50 lat. W latach 1427-1477 można mówić o funkcjonowaniu Homola jedynie jako warowni. Właściciele poszczególnych majątków rozliczali się bezpośrednio przed administracją pana lennego lub zastawnego w Kłodzku. Świadczy o tym m.in. akt przejęcia przez księcia ziębickiego 9 marca 1472 roku obszarów wymienionych w tym opracowaniu, z uwagą, że wszystkie, za wyjątkiem Homola, miały swoje „przyległości” w postaci podporządkowanych majątków.

W latach 1427-1454 na przełęcz przy zamku, wróciła praktycznie granica pomiędzy ziemią kłodzką a krajem hradeckim. Stąd też umowne przekazanie przez Jana Koldę zamku Homole Hynkowi Krušinie w 1444 roku.

Po wykupieniu w 1454 roku Kłodzyczyny przez Jerzego z Podiebrad sytuacja w rejonie uległa zmianie. Nowy właściciel pozyskał bowiem dobra o dużo większym obszarze – wykupił od Hynka Krušiny zastaw na wschód od Homola, a za sprawą działań prawnych i zbrojnych odzyskał swoje majątki na zachód od Homola.

Taki stan rzeczy trwał do 12 czerwca 1477 roku, kiedy książę ziębicki Henryk Starszy dekretem przywrócił do życia na kolejne kilkadziesiąt lat podmiot prawny pod nazwą klucz dóbr homolskich (Hummelherrschaft), powiększając go znacznie w kierunku zachodnim. Wydaje się jednak, że po Kauffungach kolejni jego właściciele myśleli bardziej o wpływach z tytułu poboru opłat czynszowych, celnych, mytniczych i górniczych niż o rozwoju majątku jako całości.

Historia zamku jest ściśle powiązana z zarządzaniem wyżej wspomnianymi regaliami. Te przywileje były z pewnością najczęściej brane pod uwagę przy sporządzaniu umów kupna i sprzedaży Homola. W latach 1427-1444 korzystali m. in. z tytułu wpływów z opłat celnych jedynie nielegalni gospodarze, wymuszając je siłą oręża. Za czasów Hynka Krušiny znalazły się one ponownie pod kontrolą organizacji administracyjnej Kłodzka.

Georgius Aelurius w *Glacjografii* stwierdził, że zamek Homole po wojnach husyckich przedstawiał sobą już tylko ruiny²⁶⁷. Z kolei na przełomie XV i XVI wieku, kiedy jego gospodarzami byli Kauffungowie, zarówno jako budowla, jak i z uwagi

---

²⁶⁷ Georgius Aelurius, *Glaciographia, oder Glätzische Chronica* [4], s. 239.

na obszar oddziaływania, osiągnął szczyt swojego rozkwitu. Z tym właśnie okresem współczesnemu czytelnikowi klucz dóbr homolskich kojarzy się najczęściej jako rozległy majątek nazywany nawet w polskiej literaturze „państwem homolskim” lub przynajmniej „państwkiem”. Istnieją prawdopodobnie dwie przyczyny zastosowania, a później powielania takiego określenia. Pierwsza wiąże się z fonetycznym przyjęciem czeskiej nazwy *Panství Homole*. Stąd prawdopodobnie pojawiło się „państwo”. W tłumaczeniu na język polski pojęcie to jest jednak jednoznacznie definiowane jako majątek szlachecki (rycerski), a nie byt państwowy. Drugi powód wynika najprawdopodobniej z charakteru opisu historycznego majątku jako *lenna Hildebrandta Kauffunga*, w skład którego weszły aż 2 miasta i 21 wsi.

Współczesny słownik języka niemieckiego tłumaczy pojęcie „*die Herrschaft*” za pomocą polskich synonimów: „panowanie”, „rządy”, „sprawowanie władzy”. Wymienia jednak również takie znaczenie tego rzeczownika, jakie stosowano w opisywanym okresie, kiedy określał on „obszar niepodzielnej władzy właściciela ziemskiego i jego rodziny, z nadania królewskiego”. Tak też w mojej ocenie postrzegali je niemieccy historycy piszących na ten temat w XVIII-XX wieku.

Z rodziną Kauffungów wiąże się też kolejny wątek historyczny, a mianowicie działalność rycerzy-rozbójników, wzbudzających największe zainteresowanie wśród czytelników popularnej literatury historycznej. Niestety, zamek Homole, chociaż powszechnie kojarzony z tym tematem, nadal skrzętnie ukrywa swoje tajemnice. Być może mogłoby temu zaradzić wznowienie prac badawczych, zwłaszcza o charakterze archeologicznym.

Inny temat, któremu chciałbym poświęcić parę słów, to dualizm w nazewnictwie: Landfried – Homole oraz Duszniki – Reinerz. W mojej ocenie wynika on jednoznacznie z faktu wystąpienia obu obiektów na granicy dwóch kręgów kulturowych: zastanego już na tym obszarze czeskojęzycznego, ugruntowanego głęboko w lokalnym prawie zwyczajowym, głównie w formie przekazu ustnego, oraz niemieckojęzycznego, który dotarł tu za panowania Luksemburgów, z nowoczesnym, jak na owe czasy, prawem i modelem funkcjonowania gospodarki. Nie można tu mówić o podziałach etnicznych czy też narodowościowych, ponieważ ówczesna cywilizacja jeszcze ich nie znała. Występował podział na „miejscowych” i „przybyszów”, których poziom świadomości społecznej dał o sobie szybko znać, narzucając miejscowym nowe rozwiązania.

Równoległe z pierwszym odnotowanym zapisem dotyczącym zamku Landfried (Homole) z 1 marca 1366 roku pojawiła się także nazwa Reynharcz, jako nazwa miasteczka. Temat rozwoju i przekształcenia małej osady w „miasto królewskie Duszniki (Reinerz)” jest z pewnością równie zajmujący. Duszniki początkowo rozwijały się jako zaplecze gospodarcze i handlowe dla właścicieli zamku Homole, stosownie do charakteru *lenna* dworskiego. Dynamika tego rozwoju znacznie się poprawiła dopiero na fali kolejnej kolonizacji terenów podgórszych z początku XVI wieku. Wiązało się to prawdopodobnie także z reformą prawa, znaną pod nazwą

władysławowskiej ustawy krajowej z 1500 roku, która zapoczątkowała proces wprowadzania ujednoczonego kodeksu prawa ziemskiego w Królestwie Czech. Wyłoniła się wówczas struktura stanowa. Na nowej kodyfikacji skorzystały przede wszystkim najbardziej zamożne rody Królestwa, niemniej jednak od strony formalno-prawnej zostało zdefiniowane również funkcjonowanie stanu mieszczańskiego, nie tylko w obrębie dotychczasowych miast królewskich. Z powyższym dokumentem wiąże m.in. datę potwierdzenia przywilejów dla mieszkańców Dusznik przez braci Kauf-fungów w 1505 roku. Po raz pierwszy jest wówczas wzmiankowana obecność samorządu, z burmistrzem i kilkoma rajcami miejskimi. Ten okres także poszczególne cechy rzemieślnicze w mieście uznają za początek swojej działalności.

Odnosnie do obecnego stanu obiektu i planów jego zagospodarowania, bardzo obszernie opisał dotychczasowe poczynania w tym zakresie K. Jaworski²⁶⁸. Wspomnę jedynie, że od wstępnych prac archeologicznych pod kierunkiem K. Eysymonta upłynęło już 58 lat. I chociaż miały być one kontynuowane, nic w tym temacie się nie wydarzyło. Najstarszy obiekt historyczny w tym rejonie – ruiny zamku Homole, znajduje się obecnie w obszarze zarządzania instytucji o nazwie Lasy Państwowe oraz pod opieką konserwatora zabytków. Z uwagi na walory przyrodnicze okolicy Nadleśnictwo Zdroje praktycznie zakończyło realizację projektu o charakterze przyrodniczo-edukacyjnym. Bardzo pochwalam tego typu inicjatywy, niemniej jednak zadając sobie pytanie, czy za parę lat usytuowana wokół pozostałości wieży zamkowej promenada nie będzie otaczała jedynie skupiska gruzu pozostałego po dawnej siedzibie rycerskiej? Przypuszczam, że ten pogląd nie jest odosobniony.

Uważam, że można by temu miejscu nadać charakter bardziej atrakcyjny także od strony historycznej, uwzględniając przy tym niezaprzeczalne walory przyrodnicze. Na obszarze ziemi kłodzkiej mamy obecnie do czynienia z szeroko zakrojoną akcją budowania wież widokowych, które wspierają finansowo Fundusze Europejskie. Stąd też projekt częściowej restauracji i podwyższenia wieży zamkowej byłby ze wszech miar wskazany. Odwiedzający zamek Homole turysta mógłby wówczas zboczyć na chwilę z przebiegającego obok Głównego Szlaku Sudeckiego i wcielić się w rolę obserwatora pięknego i rozległego obszaru ziemi kłodzkiej oraz ziemi nachodzkiej z perspektywy rycerza z przełomu XIII/XIV wieku.

Słowa kluczowe: zamek Landfried, wzgórze Homole, lenno dworskie, regale celne, klucz dóbr, Reinertz alias Duszniki.

---

²⁶⁸ K. Jaworski, *Castrum Landfried alias Homole* [54], s. 31-40.

History of the Homole land – an outline

Abstract

The paper constitutes an attempt to present the accessible and updated historical knowledge on political, social and economic changes in the western part of the Kłodzko land, usually identified as the Homole feudal property, commonly known as the Homole land. It refers to the entire period of existence of local feudal structure, from its establishment in the early 14th century until the decline in the second half of the 17th century.

All principal owners of the property for over 200 years of its existence were enumerated in the paper, basing on various documents. Furthermore, subsequent stages of development of local fief structure in view of the fief law within the entire Kłodzko land were presented. The structure became a model solution for the management of monarch's estate during the reign of the first representatives of the Luxembourg dynasty in Bohemia, preserved practically until the re-Catholicization of the region by the Habsburg dynasty in the first half of the 17th century.

While presenting the abovementioned stages, the author attempted to emphasize the transformation of knight's seat on the Homole hill (current Gomola), initially erected with the intention to present social statute of the first owners of the court fief as "feudum nobile" in the core of the management system of growing feudal property, considered by them and their successors already as allodial property. The next topic covered in the paper refers to this issue, connected with the policy of pledging and separating fief property. In this context, a number of crucial modifications were recorded in the history of the Homole property, described by the author.

Apart from the history of the medieval castle and areas adjacent to it, a lot of attention has been devoted in the paper to the development of the most important town located in its area, currently known as Duszniki-Zdrój. The described chain of events reaches back to the early days of a small 13th-century mining settlement, transformed in the 14th century into a crafts and commercial settlement and then a town, until being granted the status of "king's town" in 1684, according to the administrative model in force in the then Kingdom of Bohemia.

In the paper, the author concentrated on the etymology of the names of both the knights' seat as well as of the town under development in its vicinity. The intention was to present in an objective way the opinions of historians of different nationalities on dualism reflected in the naming pattern of knights' seat, being "Landfried alias Homole" or "Reinerz alias Duszniki" and explain such condition.

Keywords: Landfried Castle, Homole hill, court fief, customs regalia, land property, Reinertz alias Duszniki.

Translation Justin Nnorm

Abriss der Geschichte der Güter von Hummel

Zusammenfassung

Die vorliegende Abhandlung ist ein Versuch, das verfügbare aktualisierte historische Wissen über die politischen, sozialen und wirtschaftlichen Veränderungen im westlichen Teil des Glatzer Landes darzustellen, das hauptsächlich mit einem Feudalbesitz identifiziert wird, der allgemein als Güter von Hummel bekannt ist. Erfasst wurde der gesamte Zeitraum des Bestehens der lokalen Feudalstruktur, von ihrer Entstehung im frühen 14. Jh. bis zu ihrem Niedergang in der zweiten Hälfte des 17. Jh.

Aufgeführt werden alle aus verschiedenen Dokumenten bekannten Haupteigentümer der Güter im Laufe seiner 200-jährigen Existenz. Beleuchtet werden auch die einzelnen Entwicklungsstadien der örtlichen Lehensverwaltung vor dem Hintergrund des Systems des Lehenrechts im gesamten Glatzer Land, das während der Herrschaft der ersten Luxemburger in Tschechien zu einer Musterlösung für die Verwaltung der Monarchendomäne wurde und praktisch bis zur Rekatholisierung der Region durch die Habsburger in der ersten Hälfte des 17. Jh. Bestand hatte.

Im Rahmen der Darstellung der oben genannten Etappen versucht der Autor die Umgestaltung des Rittersitzes auf der Anhöhe Hummel (heute Gomoła) hervorzuheben, der ursprünglich gebaut wurde, um die soziale Stellung der ersten Besitzer des Hoflehens als „feudum nobile“ im Zentrum der Verwaltung des wachsenden Feudalbesitzes hervorzuheben und der bereits von diesen wie auch ihren Nachfolgern als alodialer Besitz behandelt wurde. Die knüpft an ein weiteres Thema an, das inhaltlich angesprochen wurde, nämlich die im tschechischen Königreich übliche Politik der Verpfändung und Trennung von Lehensgütern. In diesem Bereich wurden in der Geschichte der Güter von Hummel eine Reihe bedeutender, vom Autor diskutierter Veränderungen festgestellt.

Neben der Geschichte der mittelalterlichen Burg und der angrenzenden Gebiete wird der Entwicklung des wichtigsten Dorfes in der Umgebung, das heute als Bad Reinerz bekannt ist, große Aufmerksamkeit geschenkt. Die dargestellte Ereigniskette geht auf den Beginn einer kleinen Bergbausiedlung aus dem 13. Jahrhundert zurück, die im 14. Jahrhundert in eine Handwerks- und Handelsiedlung, später in eine Stadt, umgewandelt wurde, bis sie 1684 im Verwaltungsmodell des böhmischen Königreichs den Status einer „Königsstadt“ erhielt.

Der Autor widmete in dem Artikel der Etymologie der Namen, sowohl des Rittersitzes als auch der sich in seiner Nähe entwickelnden Stadt, große Aufmerksamkeit. Ziel war es, die Ansichten von Historikern verschiedener Nationalitäten zum Dualismus, der in den Namen des Rittersitzes „Landfried alias Homole“ oder „Reinerz alias Duszniki“ zum Ausdruck kommt, objektiv darzustellen und die Gründe für diesen Zustand zu erläutern.

Schlüsselbegriffe: Burg Landfried, Anhöhe Homole, herrschaftliche Lehen, Zollhoheit, Güter, Reinerz alias Duszniki.

Übersetzt von Alexander Alisch

Nástin dějin klíče homolského panství

Shrnutí

Výše uvedená studie je pokusem o představení dostupné aktualizované historické vědy o politických, společenských a hospodářských přeměnách v západní části Kladska, která se hlavně ztotožňuje s feudálním majetkem známým obecně jako klíč homolského panství. Zahrnuje celé období existence lokální feudální struktury, od jejího vzniku na začátku 14. století až po její úpadek ve druhé polovině 17. století.

V obsahu byli uvedeni všichni hlavní vlastníci majetku známí z různých dokumentů za více než 200 let jeho existence. Byly také představeny jednotlivé etapy rozvoje místního lenního systému na pozadí lenního institutu v celém Kladsku, který se stal modelovým řešením pro správu královského dominia za vlády prvních Lucemburků v Čechách, zachovaným prakticky až do časů rekatolizace regionu habsburskou dynastií v první polovině 17. století.

V rámci prezentace zmíněných etap se autor pokusil podtrhnout přeměnu rytířského sídla na kopci Homole (dnes Gomoľa), původně postaveného pro zdůraznění společenského postavení prvních majitelů královského léna jako „feudum nobile“, ve správním centru rozšiřujícího se feudálního majetku, který majitelé a jejich nástupci považovali za alodiální statek. Na to navazuje další děj zmíněný v obsahu související s běžně používanou v českém království politikou zástavy a udělování léna. V této oblasti, v historii homolského majetku, byla zaznamenána řada důležitých změn, které popsal autor.

Kromě historie středověkého hradu a jeho přilehlých oblastí je mnoho prostoru v této studii věnováno rozvoji nejvýznamnější vesnice v jeho okolí, v současnosti s názvem Duszniki Zdrój. Představený sled událostí sahá až do začátku malé hornické osady ze 13. století, přeměněné ve 14. století na řemeslnicko-obchodní osadu, později městečko, až do okamžiku získání v roce 1684 statusu „královského města“ v tehdejší správním modelu Českého království.

Autor věnoval v článku velkou pozornost etymologii názvů, a to jak rytířskému sídlu, tak i vesnici, která se vedle něj rozvíjela. Záměrem bylo objektivní představení hledisek historiků různých národností na dualismus objevující se v názvech rytířského sídla „Landfried neboli Homole“ nebo také „Reinerz neboli Duszniki“ a vysvětlení důvodů takového stavu.

Klíčová slova: Hrad Landfried, vrch Homole, královské léno, celní regál, klíč panství, Reinertz neboli Duszniki.

Překlad Otmar Robosz

Grandes lignes de l'histoire de la «clé des domaines de Homole»

Résumé

L'étude ci-dessus tente de présenter les connaissances historiques actuellement disponibles sur les changements politiques, sociaux et économiques dans la partie occidentale de la région de Kłodzko (Glatz), identifiée principalement avec le domaine féodal communément connu comme la «clé des domaines de Homole». Elle couvre toute la période d'existence de la structure féodale locale, depuis sa création au début du XIVe siècle jusqu'à son déclin dans la seconde moitié du XVIIe siècle.

Le contenu répertorie tous les principaux propriétaires de biens connus à partir de divers documents, sur ses 200 ans d'existence. Les différentes étapes du développement de l'organisation locale des fiefs sont également présentées, avec pour toile de fond le système de droit des fiefs dans toute la région de Kłodzko. Ce système est devenu une solution modèle pour la gestion du domaine monarchique pendant le règne des premiers Luxembourgeois en République tchèque. Il a été conservé pratiquement jusqu'au moment de la recatholisation de la région par la dynastie des Habsbourg, dans la première moitié du XVIIe siècle.

Dans la présentation des étapes mentionnées ci-dessus, l'auteur essaye de mettre en évidence la transformation du siège du chevalier sur la colline de Homole (aujourd'hui Gomola). Ce siège a été construit à l'origine pour souligner la position sociale des premiers propriétaires du fief de la cour en tant que «feudum nobile». Il était au centre de la gestion du domaine féodal croissant, déjà traité par eux et leurs successeurs comme une propriété franc-alieu. Cela est abordé par un autre thème du contenu, lié à la politique de mise en gage et de distribution des biens des fiefs, couramment utilisée au Royaume tchèque. Dans l'histoire de la succession Homole, un certain nombre de changements importants discutés par l'auteur ont été notés dans ce domaine.

Outre l'histoire du château médiéval et de ses environs, beaucoup d'espace est consacré au développement du village le plus important des environs, actuellement connu sous le nom de Duszniki Zdrój. La chaîne d'événements présentée remonte au début d'une petite colonie minière du XIIIe siècle, qui a été transformée en une colonie artisanale et commerciale au XIVe siècle, puis en une ville, jusqu'à ce qu'elle obtienne le statut de «ville royale» dans le modèle administratif du Royaume tchèque en 1684.

L'auteur consacre beaucoup d'attention dans son article à l'étymologie des noms, à la fois du siège du chevalier ainsi que de la ville qui se développe à proximité. L'intention est de présenter de manière objective les points de vue des historiens de diverses nationalités sur le dualisme apparaissant au nom du siège de chevalier «Landfried alias Homole» ou «Reinerz alias Duszniki» et d'en expliquer les raisons.

Mots clés: Château de «Landfried», colline de «Homole», fief du manoir, régalia de douane, clé des domaines, Reinertz alias Duszniki.

Traduction Katarzyna Siegel-Hertz

Bibliografia

Źródła i wydawnictwa źródłowe:

- Volkmer F., Hohaus W., *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, Bd. 1, Habelschwerdt 1883.
Volkmer F., Hohaus W., *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, Bd. 2, Habelschwerdt 1888.
Volkmer F., Hohaus W., *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, Bd. 4: *Das älteste Glatzer Stadtbuch 1324-1412*, Habelschwerdt 1889.
Volkmer F., Hohaus W., *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, Bd. 5: *Aeltestes Glatzer Amtsbuch oder Mannrechtsverhandlungen von 1346-1390*, Habelschwerdt 1891.
Die Chronik der Stadt Reinerz (1408-1826), AP we Wrocławiu, Oddział w Kamieńcu Żąbkowickim, Akta miasta Dusznik, sygn. 1860.
<<http://www.regesta-imperii.de/epublikationen.html>>. Abt. VIII: Karl IV.

Literatura:

- Abhandlungen der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*, t. 4, wyd. Gottlieb Hasse, Praga 1814.
Bartkiewicz K., *Dzieje Ziemi Kłodzkiej w wiekach średnich*, Warszawa – Kraków – Gdańsk 1977.
Borchardt J., *Deutsche Wirtschaftsgeschichte*, Bd. 2, Paderborn 2014.
Braunau Heimatkunde 1894; Braunau (Broumov) 1894.
Cetwiński M., *Ziemia kłodzka w państwie czeskim Przemysłidów (koniec XI w.-1310 r.)* [w:] *550 let Hrabství Kladského 1459-2009*, Trutnov 2009.
Cod. Lus 86, 117 i Codex Saxon. II, I, 187, <[https://de.wikipedia.org/wiki/Pannwitz_\(Adelsgeschlecht\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Pannwitz_(Adelsgeschlecht))>. [dostęp: 4 kwietnia 2019].
Der Adel des Glatzer Landes, <<http://www.dokumentyslaska.pl/adel%20glatzer/1462%20-%201623.html.Pannwitz>>.
Dinter C., Novotny R., *Bad Reinerz, Ein Buch der Geschichte und Erinnerung*, Lippstadt 2006.
Dygo M., *Czy istniał feudalizm w Europie Środkowo-Wschodniej w Średniowieczu?*, „Kwartalnik Historyczny” 120 (2013), nr 4, s. 667-717.

- Dziewulski W., *Zaludnienie i germanizacja ziemi kłodziej*, „Rocznik Kłodzki” 1 (1948), s. 25-117.
- Eysymontt D., R., *Duszniki – miasto i źródło, studium historyczno-urbanistyczne*, Wrocław 1992 [Biblioteka Muzeum Ziemi Kłodzkiej w Kłodzku].
- Eysymontt K., *Zamek Homole. Sprawozdanie z wykopalisk w 1962 r.*, „Rocznik Ziemi Kłodzkiej” 6 (1963), s. 106-109.
- Felcman O., Gładkiewicz R., *Kladsko, Déjiny regionu*, Hradec Králove – Wrocław – Praha – Kłodzko 2012.
- Franz A., *Die Geschichte der Herrschaft Hummel und ihrer Nachbargebiete. Die Herrschaft Hummel bis zum Jahre 1477*, Münster 1932.
- Georgius Aelurius, *Glaciographia, oder Glätzische Chronica*, Lipsk, druk: G. Ritzsch, 1625.
- Goliński M., *Ludzie, przyroda i gospodarka na Dolnym Śląsku (1526-1618)* [w:] *Monografia historyczna Dolny Śląsk*, Wrocław 2006.
- Heck R., *Tabor a kandydatura jagiellońska w Czechach (1438-1444)*, Wrocław 1964.
- Herzig A., Ruchniewicz M., *W kraju Pana Boga*, Kłodzko 2010.
- Herzog Ernst von Bayern, confirmierter Erzbischof... – Zobodat*, <https://www.zobodat.at/pdf/MGSL_151_0161-0205> [dostęp: 5 kwietnia 2019].
- Hladký L., *Dějiny Malé Čermné – Obce na Česko-Kladských hranicích – do roku 1850*. Hronov 2010.
- Hladký L., *Poděbradská větev Pánů z Kunštatu a východní Čechy*, [w:] *550 let Hrabství Kladského 1459–2009*, Trutnov 2009.
- Hladký L., *Svědectví zhostních listů a dalších archiválií o změnách v právním postavení panství Homole v Kladském hrabství před Bílou horou*, „Sborník prací východočeských archivů” 2005, Heft 10.
- Hraše J.K., *Dějiny Nachoda od nejstejšich dob až do bitvy na Bílé Hoře*, Nové Město nad Metují 1895.
- Jaworski K., *Castrum Landfried alias Homole*, [w:] *Pielgrzymy '88. Informator krajoznawczy XXXIII Ogólnopolskiego Rajdu Sudeckiego*, Wrocław 1988.
- Jedlicki M.Z., *Kronika Thietmara*, Kraków 2012 (na podstawie wydania Poznań 1953).
- Ježek V., *Koldové ze Žampachu*, Hradecký Kraj 1959.
- Jurek T., *Rodzina von Pannewitz. Awans i kariera Niemców na Śląsku w XIII-XIV w.*, „Śląski Kwartalnik Historyczny” 45 (1990), nr 4, <<https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/307040>>.
- Kammermayer H., *Herzog von Bayern, confirmierter Erzbischof von Salzburg, als Pfand- und Landesherr der Grafschaft Glatz (1549-1560)*, <www.zobodat.at/pdf/MGSL_151_0161-0205.pdf>.
- Klemenz P., *Die Ortsschaften der Grafschaft Glatz*, „Vierteljahrsschrift für Geschichte der Grafschaft Glatz” VI (1886/1887).
- Klemenz P., *Einzelschriften zur schlesischen Geschichte herausgegeben von der historischen Kommission für Schlesien*, Bd. 10, Ostdeutsche Verlagsanstalt Breslau 1932.
- Knothe H., *Geschichte des Oberlausitzer Adels und seiner Güter vom 13. bis gegen Ende des 16. Jahrhunderts*, Leipzig 1879, Dresden 1887.
- Kögler J., *Die Chronicken der Grafschaft Glatz*, Bd. 1, Heft 1, wyd. F.A. Pompejus, Glatz 1836.

- Kögler J., *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 2: *Die Stadt- und Pfarreichroniken von Glatz – Habelschwerdt – Reinetz mit den zugehörigen Doerfern*, wyd. Dieter Pohl 1993.
- Kögler J., *Geschichte der Pfarrei Reinerz*, „Vierteljahrsschrift für Geschichte der Grafschaft Glatz” II (1882/1883).
- Koudelkova J., *Nase Dějiny v Datech*, Praga 1987.
- Kowalewski K., *Powstanie systemów lennych na ziemiach czeskich w średniowieczu. Feudalizm w Europie średniowiecznej i nowożytnej*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 58 (1998).
- Kowalewski K., *Rycerze, włodcy, panosze, ludzie systemu lennego w średniowiecznych Czechach*, Warszawa 2009.
- Lehnsträger am Hofe des Blinden und Karls IV. Ein Beitrag zur sozialen Stellung der Boehmischen Herren von Landstein und der Herren von Kolditz im 14. Jahrhundert*, <<https://www.academia.edu/Koenigliche>>.
- Ludvik J.M., *Pámatky hradu města a panství Náchoda i vlastníkův jeho I*, Hradec Králové 1857.
- Ludwig F., *Die Grafschaft Glatz in Wort und Bild*, Glatz 1896/1897, <www.sbc.org.pl/dlibra/publication/224761/edition/212436>.
- Maetschke E., *Geschichte des Glatzer Landes vom Beginne der deutschen Besiedlung bis zu den hussitenkriegen*, „Vierteljahrsschrift für Geschichte und Heimatkunde der Grafschaft Glatz” VIII (1888/1889).
- Müller K.A., *Vaterländische Bilder, in einer Geschichte und Beschreibung der alten Burgfesten und Ritterschlösser Preussens*, Glogau 1837, s. 101-113.
- Musil F., *Kladsko v Době vlády Lucemburků [w:] 550 let Hrabství Kladského 1459-2009*, Trutnov 2009 [*Kladský Sborník. Supplementum* 6].
- Musil F., *Východní Čechy v raném a vrcholném středověku. Území východních Čech od středověku po raný novověk*, Hradec Králové 2011.
- Musil F., *WzNIK Manského systemu w Kladsku a jeho vývoj do doby husické*, Trutnov 1999 [*Kladský Sborník* 3].
- Nowakowa J., *Rozmieszczenie komór celnych i przebieg dróg handlowych na Śląsku do końca XIV w.*, Wrocław 1951.
- Osoba P., Chromý P., Kučera Z., *Tożsamość ziemi kłodzkiej w perspektywie historyczno-geograficznej [w:] Słownik nazw miejscowości Ziemi Kłodzkiej*, Wrocław – Kłodzko – Praha 2015.
- Pelzel F.M., *Lebensgeschichte des Römischen und Böhmischen Königs Wenceslaus*, cz. 1: (1361- 1395), Prag 1788.
- Perthes J., *Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Adelligen Häuser Deutscher Uradel*, Gotha 1922.
- Pickel L., *Privilegium a Carolo IV Imperatore Romanorum*, „Vierteljahrsschrift für Geschichte der Grafschaft Glatz” II (1882/1883).
- Sachs R., *Dusznicka papiernia i jej właściciele*. [w:] Szymczyk M., Sachs R., Eysymontt R., Bałchan J., *Monografia młyna papierniczego w Dusznikach-Zdroju, Duszniki-Zdrój 2018*
- Šandera M., *Dějiny Kladska od zástavy Janu II opavsko-ratibořskému po vznik hrabství [w:] 550 let Hrabství Kladského 1459-2009*. Trutnov 2009.

- Šandera M., *Hanuš Welf z Varnsdorfu*, Trutnov 2009 [Kladský Sborník 6].
- Semotanová E., *Ziemia Kłodzka. Region w społecznej świadomości historycznej*, [w:] *Historyczne i współczesne problemy ziemi kłodzkiej*, Wrocław – Kłodzko – Praha 2015.
- Skibiński F., *Regale górnicze we wczesnym średniowieczu na Zachodzie i w Polsce*, „Przegląd Historyczny” 28 (1929), z. 2, s. 16-17, <www.bazhum.muzhp.pl>.
- Šůla J., *Jména obyvatel homolského panství v XVI. a XVII. století jako doklad etnicity obyvatel regionu* [w:] *Český koutek v Kladsku*, Hradec Králové 2008 [Kladský Sborník. Supplementum 5].
- Šůla J., *Pohyb Česko-kladské hranice v období feudalismu 1996*.
- Titl A., *Homole u Dušník*, Praha 1910.
- Tomek V.V., *Jan Žižka*, Praha 1993.
- Volkmer F., *Die Privilegien des Adels und der königlichen Städte der Grafschaft Glatz vom 15. Januar 1629*, „Vierteljahrschrift für Geschichte der Grafschaft Glatz” VI (1886/1887).
- Volkmer F., *Georg von Podiebrad und die Ereignisse seiner Zeit*, „Vierteljahrschrift für Geschichte der Grafschaft Glatz” VI (1886/1887).
- Volkmer F., *Hynek Krussina von Lichtenberg. Pfandesherr des Glatzer Landes von 1440-1454*, „Vierteljahrschrift für Geschichte der Grafschaft Glatz” VII (1887/1888).
- Weymann S., *Ze studiów nad zagadnieniem dróg w Wielkopolsce od X do XVIII w.*, „Przegląd Zachodni” 1953, nr 6-8 s. 194-253.
- Wolf V., *Český Koutek v Kladsku; Ideový a metodologický odkaz J.Š. Kubína v bádání o tzv. Českém Koutku v Kladsku*, Hradec Králové 2008 [Kladský sborník. Supplementum 5].
- Wolf V., *Jan Kolda ze Žampachu; Život táborského hejtmana, loupeživeho rytíře, kondotiera a psance*, Hradec Králové – Trutnov 2002.
- Wójcik M.L., *Dolny Śląsk w latach 1138-1326* [w:] *Monografia historyczna Dolny Śląsk*, Wrocław 2006.
- Zeschau W., *Die Germanisierung des vormals tschechischen Glatzer Landes im 13. Und 14. Jahrhunderte und Stammeszugehörigkeit der deutschen Einwanderer*, „Vierteljahrschrift für Geschichte der Grafschaft Glatz” VII (1887/1888).
- <<https://de.wikipedia.org/wiki/Freirichter>> [dostęp: 4 kwietnia 2019].
- <[https://de.wikipedia.org/wiki/Pannwitz_\(Adelsgeschlecht\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Pannwitz_(Adelsgeschlecht))> [dostęp: 4 kwietnia 2019].
- Mapy pochodzą z: *Atlas historyczny Euroregionu Glacensis*, wyd. Euroregion Pogranicza Czech, Moraw i Ziemi Kłodzkiej, 2019.